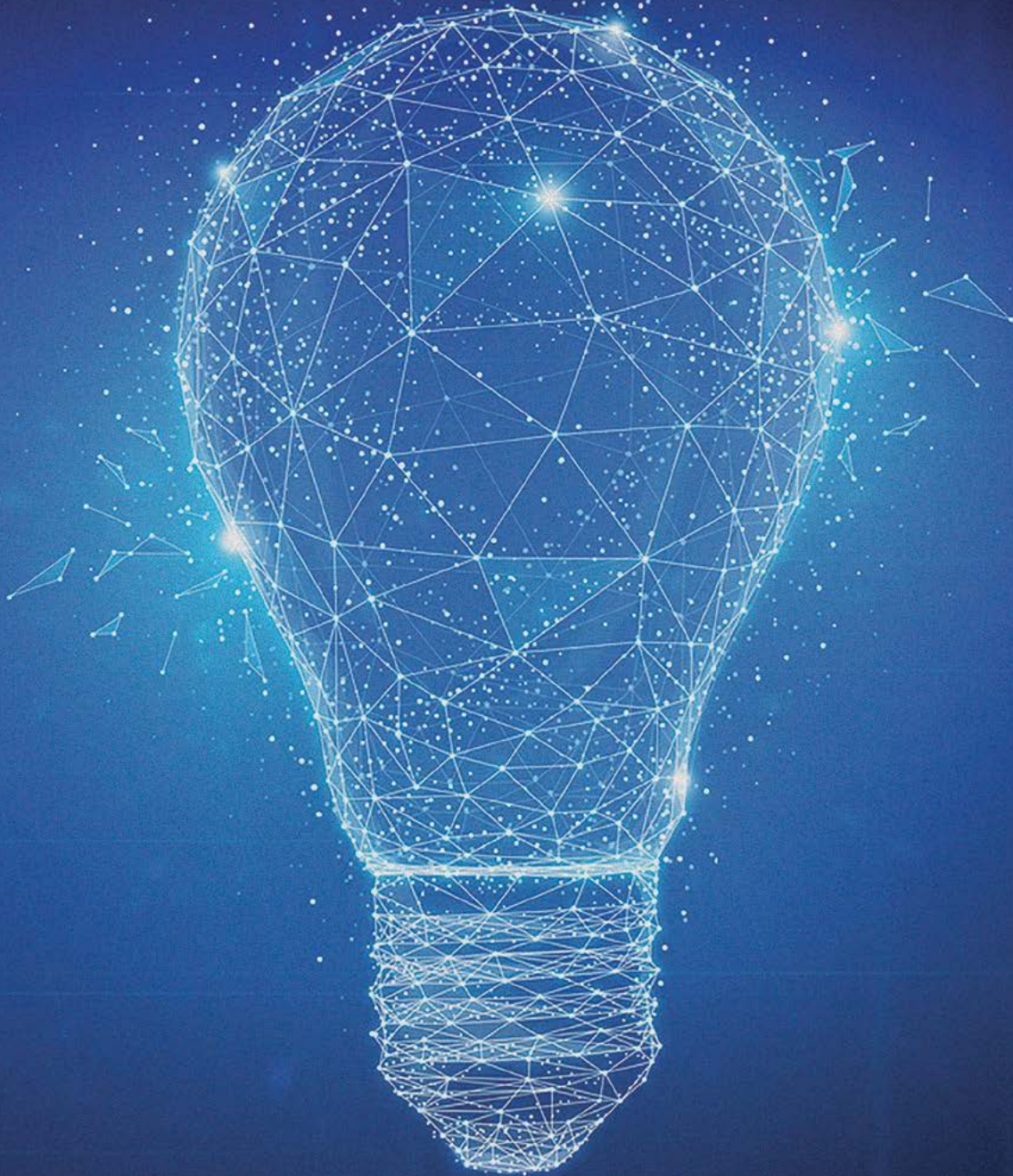

Ha-Kol

BROJ IZDANJA: 170
SVIBANJ - LIPANJ - SPRANJ 2021.
IJAR / SIVAN / TAMUZ / AV 5781.

TEMA BROJA:
ZANIMLJIVI ŽIDOVSKI IZUMI

SADRŽAJ

4 UVODNIK	19 VIKTOR EMANUEL FRANKL:
KAKO PRONAĆI SMISAO ŽIVOTA
U NEMOGUĆIM UVJETIMA	36 SEGWAY
— JEDAN OD SVJETSKIH IZUMA
DEANA KAMENA
5 PREDSEDNIK KOORDINACIJE
ŽIDOVSKIH OPĆINA U RH
UPUTIO PROTEST VLADI RH	21 “SVE O ANNE FRANK”
— POUČNA I VAŽNA
INTERAKTIVNA KNJIGA	38 KAKO JE SYL GOLDMAN
PROMIJENIO NAČIN
NA KOJI KUPUJEMO
6 TOLNAUER: NA POPISU
STANOVNIŠTVA MORAMO SE
IZJASNITI KAO ŽIDOVI — TO JE
“DUG PREMA NAŠIM PRECIMA”	22 VELEBNA SINTEZA O ŽIVOTU
I DJEL(OVANJU)U POLITIČKOG
MAGA NAŠE EPOHE	39 EPILADY
— PRVI EPILATOR NA SVIJETU
8 KOMEMORACIJA U JADOVNU	24 TEDDY BEAR
— Plišani medvjedić
nazvan po američkom
predsjedniku	40 IZ NOVODOBNE POVIJESTI
PRAŠKIH ŽIDOVA:
ZABORAVLJENA I
PROGNANA ELITA
9 SINAGOGA KAO KULISA
ZA KONCERT	26 BARBIE
— NAJOMILJENIJA I
NAJOMRAŽENIJA LUTKA
NA SVIJETU	46 TUŽNA OBLJETNICA
U LEPOGLAVI
10 MELITA ŠVOB — NAKON
PLODONOSNE ZNANSTVENE
KARIJERE, DANAS PUNIM
SRCEM POSVEĆENA
ŽIDOVSKIM TEMAMA	29 CARL DJERASSI
— OTAC ANTIBEBI PILULE	48 ISAAC HERZOG
— NOVI PREDSEDNIK IZRAELA
13 POVRAT ŽIDOVSKO
PRIVATNE IMOVINE	30 RUMMIKUB — ZABAVNA
OBITELJSKA IGRA KOJA JE
OSVOJILA SVIJET	49 VIJEĆE EUROPE
ZABRINUTO ZBOG JAČANJA
ANTISEMITIZMA U EUROPI
15 SEDMI ROĐENDAN
ČITATELJSKOG KLUBA ŽENSKO
SEKCIJE ŽOZ-A	31 ŽENA KOJA JE OSMISLILA
FEN FRIZURU I OSLOBODILA
ŽENE DUGIH SJEDENJA
POD HAUBAMA	50 NJEMAČKI PARLAMENT
IZGLASAO DVA VAŽNA ZAKONA
15 IZRAELSKO-HRVATSKI PARK
PRIJATELJSTVA U CRIKVENICI	33 EDWIN HERBERT LAND
— JEDAN OD PIONIRA
MODERNOG “SELFIJA”	50 PAPA FRANJO POLJUBIO
BROJ TETOVIRAN
NA RUCI PREŽIVJELE
ŽRTVE AUSCHWITZA
16 UČENJE O HOLOKAUSTU NA
KREATIVAN NAČIN	34 BEN & JERRY’S:
OD BENZINSKE POSTAJE DO
SLADOLEDNOG CARSTVA	52 IN MEMORIAM EVA AKERMAN
17 RIJEČKI NADBISKUP MATE
UZINIĆ POSJETIO RIJEČKU
SINAGOGU POVODOM ŠAVUOTA		53 IN MEMORIAM ARTUR ROSNER
18 GERDA TARO, DJEVOJKA S
LEICOM, ČIJE SU FOTOGRAFIJE
OBILJEŽILE JEDNU EPOHU		54 IN MEMORIAM
VLADIMIR ŠPICER

U REALIZACIJI OVOG BROJA SVOJIM SU PRILOZIMA SUDJELOVALI:

MAŠA TAUŠAN, MILIVOJ DRETAR, MARKO IVANOVIĆ KRAUS, DANI DARKO DEUTSCH, NARCISA POTEŽICA, JAROSLAV PECNIK, PABLO BRONSTEIN

TODA RABA!

UVODNIK

Drage čitateljice i čitatelji,

od našeg prošlog “druženja” održani su izbori i Židovska općina Zagreb izabrala je nova članove svojih upravljačkih tijela a na čelo ŽOZ-a još je jednom izabran dr. Ognjen Kraus, na čemu mu čestitamo i želimo puno sreće u ispunjavanju svih zahtjevnih zadaća koje predstoje.

Uskoro građane Hrvatske očekuje i dugo najavljivani popis stanovništva a o važnosti toga da se izjasnimo kao Židovi za Ha-Kol govori predsjednik Savjeta za nacionalne manjine Aleksandar Tolnauer. Naša Melita Švob ovih dana obilježava svoj jubilarni rođendan i tim je povodom o svom životu i svemu što je učinila za židovsku zajednicu razgovarala s Mašom Taušan. Uredništvo Ha-Kola gospođi Švob želi sve najbolje i još puno uspješno ispunjenih ciljeva — mazel tov!

Predstavnici Cedeka, udruge za povrat židovske imovine za Ha-Kol su napisali tekst o svemu što je do sada napravljeno i o svemu onome što još treba učiniti da bi se konačno ispravile nepravde u vezi povrata židovske imovine u Hrvatskoj.

U proteklom razdoblju održano je i niz komemoracija za žrtve Holokausta, među ostalima i u Jadovnu i Đakovu. Virtualno je obilježen i sedmi rođendan Čitateljskog klu-

ba Ženske sekcije ŽOZ-a, a riječki nadbiskup Mate Uzinić posjetio je riječku sinagogu povodom Šavouta.

Ovaj broj Ha-Kola posvećen je neobičnim ili bolje rečeno zanimljivim židovskim izumima. Dobro je poznato da su Židovi zaslužni za cijeli niz velikih otkrića koji su na ovaj ili onaj način zadužili svijet. Tim velikim otkrićima i postignućima bit će posvećen sljedeći, jesenski broj, a u ovom smo “ljetnom” i malo opuštenijem broju čitateljima željeli predstaviti neke Židovke i Židove zbog kojih nam je svakodnevni život jednostavniji, ljepši i lakši, a da toga ustvari nismo svjesni. Jeste li ikada razmišljali tko je osmislio kolica za kupovinu i kako bi izgledala velika kupovina u supermarketima bez kolica koje guramo a pri tome praktički imamo slobodne ruke da u ta kolica stavimo sve ono što nam je (ne)potrebno? Ili tko je osmislio fen-frizure i tako žene poštedio dugih, zamornih sjedenja pod nekada popularnim “haubama”? Zašto se omiljene dječje plišane igračke nazivaju “teddy bear” i kako je ustvari nastala Barbie, koja već dugi niz godina oduševljava djevojčice (i ne samo njih) diljem svijeta? Te i neke druge priče pronaći ćete na stranicama ovog Ha-Kola.

Pred odlazak na more ili u hladovinu dobro se opskrbiti zanimljivim štivom, pa vam stoga donosimo i par prijedloga i predstavljamo nova izdanja knjiga. Među novitetima je prvi dio interesantne biografije Henryja Kissingera, romansirana biografija Gerde Taro, jedne od prvih fotoreporterki na svijetu, te uvijek, uvijek aktualan nenadmašni Viktor Emanuel Frankl i njegova kulturna knjiga “Čovjekova potraga za smislom”. Predivna knjiga “Sve o Anne Frank” trebala bi postati obvezna literatura za svu djecu, koju će zasigurno zainteresirati upravo stoga što je interaktivna a pri tome će na zanimljivim način naučiti puno onoga što bi trebali znati.

Jaroslav Pecnik piše o zaboravljenoj i prognanoj eliti praških Židova, a naš Milivoj Dretar podsjeća na tužnu obljetnicu u Lepoglavi. Na kraju broja opraštamo se od nekih dragih članova koje nećemo zaboraviti.

Želimo vam ugodno, mirno ljeto bez prevelikih vrućina i ograničenja u normalnome životu. Nadamo se da će jesen konačno donijeti povratak na ono što se — pomalo neobično — počelo nazivati “staro normalno”.

Do sljedećeg puta

Nataša Barac

PREDSJEDNIK KOORDINACIJE ŽIDOVSKIH OPĆINA U RH UPUTIO PROTEST VLADI RH

Predsjednik Židovske općine Zagreb i predsjednik Koordinacije židovskih općina u RH dr. Ognjen Kraus reagirao je na obavijest objavljenu u lipnju na Twitter profilu predsjednika hrvatske Vlade Andreja Plenkovića o tome da se hrvatski premijer u Bruxellesu sastao s predstavnicima Europske židovske asocijacije (EJA), odnosno s predsjednikom te organizacije, rabinom Menahemom Margolinom te rabinom Pinhasom Zaklosom.

Dopis dr. Krausa, koji objavljujemo u cijelosti, poslan je na adresu Vladu Republike Hrvatske, te u Svjetski židovski kongres (WJC) i Europski židovski kongres (EJC).

ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB
הקהילה היהודית של זגרב

Vlada RH
n/r mr.sc. Andrej Plenković, Predsjednik
Trg sv. Marka 2
10000 Zagreb

Zagreb, 25. lipnja 2021.
Broj:81/21

PREDMET: PROTEST

Poštovani g. Predsjedniče, upućujemo Vama i Vladi Republike Hrvatske nezadovoljstvo i protest zbog stava izraženog Vašom porukom objavljenom na Twitteru, a vezano uz sastanak održan u Bruxellesu s Europskom židovskom asocijacijom (EJA) odnosno njihovim predsjednikom rabinom Menahemom Margolinom te rabinom Pinhasom Zaklosom, za kojeg nismo sigurni koga točno na tom sastanku predstavlja. Radi se o organizaciji koju ne priznaju niti Svjetski židovski kongres (WJC) niti Europski židovski kongres (EJC).

Ne možemo shvatiti, niti prihvatiti da predsjednik Vlade RH inozemnu organizaciju i njezine misionare u Hrvatskoj smatra partnerom za razgovor oko projekata židovske zajednice u RH. Odbijamo svaku pomisao da bi Europska židovska asocijacija (EJA) i s njom povezane pravne osobe mogle ikada predstavljati ili zastupati židovsku zajednicu u RH, sudjelovati u projektima židovske zajednice RH ili zastupati naše interese, ili pak moderirati stavove židovske zajednice u RH vezane uz predsjedanje IHRA-om koje će Republika Hrvatska preuzeti.

Ovo nije prvi slučaj da se Europska židovska asocijacija i povezane organizacije predstavljaju kao zastupnici i pred-

stavnici židovske zajednice u Hrvatskoj, niti je to prvi pokušaj njihova ostvarivanja političke i materijalne koristi na štetu povijesnih židovskih općina.

Činjenica je da niti jedna židovska općina u RH službeno ne surađuje s tom organizacijom te da je ista inicirala niz sukoba s lokalnim povijesnim zajednicama u Europi. Čudi nas činjenica da niste s tim upoznati, a ne bismo željeli vjerovati da Vas netko namjerno pogrešno informira.

Jedina organizacija koja može zastupati interese Židova u RH je Koordinacija židovskih općina u Republici Hrvatskoj i stoga, nakon svih sastanaka koje smo održali, žalimo što nas niste konzultirali prije susreta s EJA-om.

Nadamo se korekciji Vaših stavova.

S poštovanjem,

dr.sc. Ognjen Kraus

Predsjednik Koordinacije židovskih općina u RH
Predsjednik Židovske općine Zagreb

TOLNAUER: NA POPISU STANOVNIŠTVA MORAMO SE IZJASNITI KAO ŽIDOVI — TO JE “DUG PREMA NAŠIM PRECIMA”

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Predsjednik Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske Aleksandar Tolnauer pozvao je pripadnike nacionalnih manjina da se na nadolazećem popisu stanovništva izjasne o etničkoj pripadnosti jer o njihovom broju ovise mnoge stvari krucijalne za njihov položaj. Posebno je pozvao pripadnike židovske manjine da se deklariraju kao Židovi, ističući da su oni druga najmanje brojna nacionalna manjina u Hrvatskoj. Danas više nema razloga da prema tome osjećaju zazor ili strah, rekao je Tolnauer, a kao pripadnik židovske nacionalne manjine izjašnjavanje je nazvao “dugom prema našim precima”.

“Nalazimo se pred popisom stanovništva koji se odgađao zbog pandemije covid-19. On bi se trebao održati od 13. rujna do 17. listopada ove godine. Za sve je to vrlo bitno, ali za pripadnike nacionalnih manjina to je od posebnog značaja i interesa. Mi u ovom trenutku ne možemo znati ni približno rezultate zbog

svih mogućih stvari koji su se događale u ovih deset godina od zadnjeg popisa 2011. godine”, istaknuo je Tolnauer u razgovoru za Ha-kol, iako je dodao da je dosta izvjesno da će općenito broj stanovnika u Hrvatskoj biti manji nego na prošlom popisu 2011. godine.

“Ono što je izuzetno važno i krucijalno za pripadnike nacionalnih manjina je što se upravo popisom i njihovim brojem determiniraju, sukladno ustavnom zakonu i čitavoj hrvatskoj legislativi, ne samo njihov položaj nego i prava koja proizlaze iz broja. To je, prvo, predstavljanje nacionalnih manjina i njihovih interesa na lokalnoj i regionalnoj razini, potom zastupljenost u državnoj upravi i pravosudnim tijelima, zastupljenost u vijećima i broj predstavnika, zastupljenost u medijima, uporaba pisma i jezika odnosno primjena dvojezičnosti. Dakle, sve su to oni parametri koji su izrazito važni”, naglasio je Aleksandar Tolnauer.

Nadolazeći popis stanovništva održat će se sukladno zakonu o popisu stanovništva koji je donesen 3. travnja ove godine. Taj zakon je prilagođen europskim standardima i mi smo bili jako zainteresirani za njega, kaže Tolnauer.

Po popisu iz 2011. u Hrvatskoj je bilo 4,284.889 stanovnika, od toga 3,874.321 Hrvata te 328.738 pripadnika nacionalnih manjina kojih u Hrvatskoj ima dvadeset i dvije. Daleko najbrojnija manjina bili su Srbi a nakon nje Bošnjaci, te potom Talijani, Albanci i Romi kojih je bio vrlo sličan broj. Pri svakom novom popisu i broj pripadnika manjina je sve manji, osim Roma i Bošnjaka, pojašnjava Tolnauer.

Isti popis iz 2011. govori o samo 509 (0,01 posto) pripadnika židovske nacionalne manjine. Isti postotak imaju Austrijanci, Bugari, Rumunji i Turci a niži imaju samo Vlasi. Međutim, dok se samo 509 ljudi po nacionalnosti izjasnilo kao Židovi, veći broj od toga se kao Židov

ALEKSANDAR TOLNAUER

izjasnio po vjerskoj pripadnosti. “Kako je kod nas vjerska i nacionalna pripadnost ista, onda ne može biti 509 pripadnika židovske nacionalne manjine a puno više vjernika”, kaže Tolnauer i ističe da za usporedbu Židovska općina Zagreb ima više od tisuću članova, što je, po njemu, nelogično i u brojčanom neskladu.

Stoga ovoga puta Tolnauer poziva pripadnike židovske zajednice da se izjasne kao Židovi jer je zajednica brojčano ionako u nepovoljnijem položaju od drugih, desetkovana pogromom i Holokaustom.

Iako je predsjednik Savjeta za nacionalne manjine i na toj funkciji brine se za prava i položaj svih manjina, u razgovoru za Ha-kol želio je nešto reći i kao pripadnik židovske nacionalne manjine.

“Pozivam pripadnike židovske nacionalne manjine da se izjasne, da pokažemo da se ne bojimo biti ono što jesmo, a smatram da je to i dug prema našim precima. To je dokaz snage ne samo naše osobnosti

nego i zajednice koja će s ovih prostora, na kojima je ostavila ogroman povijesni trag koji već danas neki sebi pripisuju, nestati ako nas ne bude”, rekao je.

Tolnauer kaže da danas okolnosti nisu takve da se Židovi trebaju bojati biti ono što jesu, iako postoje tendencije povijesnog revizionizma kao što je spomenuo i Vijeće Europe u zadnjem mišljenju o Okvirnoj konvenciji o zaštiti nacionalnih manjina.

Židovska je zajednica oštećena na puno razina, na što Tolnauer, kako kaže, uporno upozorava i misli da i Savjet za nacionalne manjine RH ima takav stav. “No nema kriterija koji bi o tome vodili računa kako bi se to uzelo u obzir i na neki način kompenziralo. O tome uvijek postoji neka vrsta razumijevanja ali ona je obično više na verbalnoj i teoretskoj razini nego što je to u praksi”, dodao je.

Tolnauer ističe da je izjašnjavanje o etničkoj pripadnosti vrlo osjetljivo pitanje.

S jedne strane, to je privatna stvar, ali s druge ona je u Hrvatskoj vrlo važna jer se gledaju postoci i brojevi koji manjina dopuštaju zastupljenost i primjerice uporabu dvojezičnosti. Prava “uvijek idu na štetu brojčano manjih nacionalnih manjina a to je naša, židovska nacionalna manjina”.

“Broj nas determinira za mnoge stvari, naročito ono što je nama važno, da budemo zastupljeni. Danas stvarno ne postoje razlozi zašto bi netko skrivao svoj identitet. Iako se bilježi porast antisemitizma, on je kod nas benignan u odnosu na neke druge zemlje”, istaknuo je.

“Želimo biti integrirani u hrvatsko društvo ali s našim vlastitim identitetom i poviješću”, zaključio je na kraju Aleksandar Tolnauer.

KOMEMORACIJA U JADOVNU: KRAUS TRAŽI ZABRANU USTAŠKOG ZNAKOVLJA

PRIPREMIO: J. C.

Predsjednik Židovske općine Zagreb i Koordinacije židovskih općina u Republici Hrvatskoj dr. Ognjen Kraus zatražio je sredinom lipnja u povodu Dana sjećanja na Jadovno, u ime tisuća žrtava koje su stradale pod ustaškim pozdravom “Za dom spremni”, zabranu upotrebe tog pozdrava, kao i zabranu ustaškog znakovlja i negiranja ustaških zločina.

“Na ovom mjestu tražim u ime tisuća i tisuća onih koji su pod pokličem ‘Za dom spremni’ završili svoje živote ovdje i u ostalim ustaškim logorima smrti na teritoriju NDH ili su odvedeni u nacističke logore smrti, zabranu upotrebe tog ustaškog pozdrava, ustaškog znamenja i znakovlja, kao i zabranu negiranja ustaških zločina i postojanja koncentracijskih sabirnih i logora smrti”, rekao je Kraus na obilježavanju u Jadovnu, te podsjetio da je logor Jadovno osnovan 11. travnja 1941. samo jedan dan nakon osnutka NDH i prije donošenja rasnih zakona u NDH.

Iako je kompleks logora Gospić-Jadovno-Pag djelovao samo nekoliko mjeseci, rekao je Kraus, to je bilo dovoljno da se “na najbrutalniji, odvratniji način muči, siluje, ubija djecu, žene, mlade ljude, starce, na tisuće njih”. U prvoj grupi onih koji su odvedeni na Pag bila je i skupina mladića članova Židovske općine Zagreb, većinom članova Sportskog društva Makabi, istaknuo je predsjednik Koordinacije židovskih općina u RH.

Komemoracija je održana u povodu 80. godišnjice formiranja logorskog kompleksa Gospić-Jadovno-Pag, prvog ustaškog logora smrti na prostoru tzv. NDH. Jadovno je bilo centralni velebiteski dio tog logora smrti, koji je prethodio užasima Jasenovca.

“Strašna bi bila i pomisao da se NDH 1941. lakše rješavala svojih Srba, Židova, Roma i komunista nego što se Republika Hrvatska 2021. rješava zaborava njihovog stradanja i ostavštine ustaštva koju simbolizira ‘Za dom spremni’”, rekao je predsjednik Srpskog narodnog vijeća (SNV) Milorad Pupovac te se upitao zašto je nekome stalo da jedan od “najsramnijih pozdrava i izraza domoljublja u hrvatskoj povijesti” nikako da izgubi svoje građansko pravo - pravo službene i javne upotrebe.

Komemorativni program započeo je na lokalitetu pored Šaranove jame, jedne od 19 velebiteskih jama u kojima su skončali zatočenici, uz kadiš i pomen za sve žrtve pobijene na tom ili drugim kraškim lokacijama Velebita.

Pored centralnog spomenika na Jadovnu vijence su položili predsjednik Židovske općine Zagreb Ognjen Kraus i Milorad Pupovac ispred SNV-a, izaslanik Vlade RH Boris Milošević, Dragana Jecokov ispred Hrvatskog sabora, te izaslanik predsjednika Republike Srbije Veran Matić. Žrtvama su počast odali polaganjem vijenaca i predstavnici SABA-e, splitske VeDRA-e, te veleposlanstva Srbije i Austrije. Komemoraciju je organiziralo SNV s Koordinacijom židovskih općina RH,

eparhijom Gornjokarlovачkom i Savezom antifašističkih boraca i antifašista RH.

Ustaški logor Gospić-Jadovno-Pag formiran je od 18. do 24. lipnja 1941. na području Čačića dolca, a zatočenici su bili u najvećem broju Srbi, potom Židovi i u manjem broju Hrvati komunisti, dovođeni s područja cijele NDH. Logorski kompleks raspušten je nakon 55 dana, oko 22. kolovoza 1941. godine, na zahtjev talijanskih okupacijskih vlasti koje su se s jedne strane plašile širenja pobune među lokalnim stanovništvom, a s druge su strane u tome vidjele priliku za reokupaciju tog teritorija.

To je samo privremeno spasilo više od 3.000 zatočenika s Paga, Stupačinova i Gospića, jer su transportirani u Jastrebarsko, a nakon toga u Jasenovac, gdje je značajan dio stradao.

DR. OGNJEN KRAUS U JADOVNU

SINAGOGA KAO KULISA KONCERTA

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

PLAKAT NAJAVE KONCERTA U VARAŽDINU

U nedjelju, 9. svibnja, povodom Dana Europe, u Varaždinu je održan koncert za žrtve fašizma. Mjesto koncerta je bilo pomalo neobično — u Ulici Augusta Cesarca, ulici koja nosi ime pisca koji je također stradao od ustaškog metka 1941. godine. Dok se izvođačima sinagoga nalazila s lijeve strane, Šetalište Vatroslava Jagića s nedavno postavljenom skulpturom K19 Zlatka Kopjara bilo je s desne strane. Gradska vlast Varaždina odlučila se na organizaciju ovog događaja nakon dugog posta od javnih događaja i borbe protiv Covida-19, stoga je broj mjesta na ulici bio ograničen na 50, a i dalje su vrijedile sve epidemiološke mjere. Koncert je započeo u večernjim satima, kada su ulicu već prekrivale prve sjene što je va-

raždinskoj sinagogi davalo posebnu draž. Neobično obasjana plavkastom (europskom) svjetlošću, privlačila je poglede gledatelja i prolaznika.

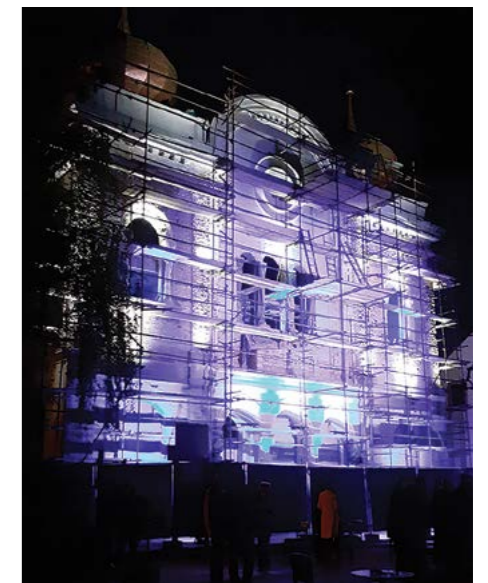
Na početku događaja javnosti se obratio varaždinski gradonačelnik Ivan Čehok. Zahvalio je svima na odazivu, a potom se osvrnuo na proces restauracije sinagoge koja je krenula za njegova mandata. Projekt je vrijedan 2,3 milijuna kuna, a nakon obnove vanjskih zidova i pročelja s kupolama, kreće se u obnovu unutrašnjosti. Projektom je predviđeno da sinagoga bude projektirana kao polivalentna dvorana prvenstveno za koncertna događanja. Dio unutrašnjosti bit će posvećen židovskoj kulturi, životu, značaju i sjećanju.

Putem video-zida poruku je uputio i veleposlanik Države Izrael u Republici Hrvatskoj Ilan Mor.

Pred sam koncert okupljenima se obratio i dr. Ognjen Kraus, predsjednik Koordinacije židovskih općina Republike Hrvatske. Zahvalio je na suradnji gradskim vlastima: “Prije dva dana zadesio nas je veliki gubitak, umro je gospodin Artur Rosner, posljednji Židov koji se tako izjašnjavao u gradu Varaždinu. Ostala je jedna uspomena, a to je ova zgrada koja će služiti kulturi i koja će svojom ljepotom i obnovom, koja me zaista impresionira, dati ovom gradu još jednu ljepotu i sjeća-

nje na ono što su građani židovske vjeroispovjesti dali ovom gradu. A posebno sam ponosan što se danas nalazimo u ovom gradu na današnji dan, na Dan pobjede, na Dan Europe koji je proglašen jer je to značilo dan pobjede i dan prestanka Holokausta i novog života i kraj najstrašnijeg perioda u ljudskoj prošlosti”.

Nakon toga uslijedilo je polusatni koncert u kojem su nastupili: Ruta Bobić i Danijel Oto s temom iz poznatog filma “Schindlerova lista” te Marija Lešaja i Stjepan Vuger u muzičkom broju iz opere “Dnevnik Anne Frank” Grigorija Frida.

SINAGOGA U VARAŽDINU

MELITA ŠVOB

— NAKON PLODONOSNE ZNANSTVENE KARIJERE, DANAS PUNIM SRCEM POSVEĆENA ŽIDOVSKIM TEMAMA

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

DR. MELITA ŠVOB

Prof. dr. sc. Melita Švob ovo će ljeto napuniti 90 godina što je bio doista dobar povod za razgovor s tom i danas vrlo aktivnom gospođom, biologinjom po struci, koja je veliki dio svojih istraživanja posvetila židovskim temama. Židovka i po majci i po ocu, prof. Švob predsta-

vila nam je svoju bibliografiju — knjige, znanstvene i stručne radove s područja medicine i biologije, istraživanja vezana uz migracije, kao i uz tematiku židovskog stradanja u Holokaustu u kojem je gubitke pretrpjela i njezina obitelj. Melita Švob nam je ispričala i što je radila za vrijeme koronakrize, kada su nas epidemiološke mjere prikovala za naše domove i onemogućile nam sve one druge aktivnosti na koje smo inače bili navikli. To vrijeme nije joj uzalud proteklo: uspjela je dovršiti dvije knjige, a spomenula je i rad na filmu o Opatiji.

S gospođom Švob pregledali smo i web stranicu Istraživačkog i dokumentacijskog centra CENDO koji je osnovala 2000. pri Židovskoj općini Zagreb, kao i web stranicu Udruge preživjelih Holokausta u Hrvatskoj PREHO kojoj je također na čelu. Članica je i Izvršnog odbora Svjetske organizacije preživjelih Holokausta i tajnica EUAS-a, Europske organizacije preživjelih. Predsjednica je Unije židovskih žena Hrvatske i članica Vijeća Židovske općine Zagreb.

Prof. Švob želi da za buduće generacije ostane sjećanje na one koji su stradali, na židovske zajednice u Hrvatskoj kojih više nema. Ona je za to, reklo bi se, i društveno angažirana i ljudski zainteresirana.

Melita Švob diplomirala je biologiju na PMF-u Zagrebu, doktorirala u Sarajevu, usavršavala se među ostalim u SAD-u te osim Zagreba, radila u više gradova bivše Jugoslavije.

Razgovarali smo o njezinom djetinjstvu i preživljavanju u vrijeme Holokausta, školovanju i karijeri znanstvenice, njezinom sadašnjem radu na bazi podataka žrtava i preživjelih Holokausta, te zauzimanju da preživjeli Holokausta u Hrvatskoj dobiju pravednu odštetu. Želja joj je da ništa od onog što je započela raditi ne ostavi nedovršenim.

Možete li reći nešto o povijesti svoje obitelji? Vi ste kao dijete preživjeli Holokaust — što se događalo s Vama za vrijeme Drugog svjetskog rata i ndh?

Rođena sam 1931. u židovskoj obitelji u Zagrebu i kako je to onda bilo uobičajeno, tata je bio puno stariji od mame. Kada sam imala tri godine oni su se rastali a ja sam ostala s mamom i bakom. Živjeli smo u Vlaškoj ulici, iznad naše velike kavane "Maksimir". Pošto smo bili relativno bogati, 1941. su ustaše iz susjedstva odmah došli po članove moje obitelji. Dio obitelji se spasio u mješovitom braku, a mi smo odmah pobjegli iz Zagreba. U više navrata sreća, snalažljivost, dobri ljudi koji su nas zaštitili, pomogli su nam da preživimo.

Mama je na početku rata pobjegla u Sarajevo, mene su sklonili na sela kod kumova, mljekara, kod obitelji maminog drugog muža. Imala sam deset godina i nisam mogla više pohađati školu. Kao da nisam postojala do 1945. S mamine strane obitelj se uglavnom uspjela spasiti bijegom, tatini su svi ubijeni. Za tatu nisam znala cijelo vrijeme rata, tek nakon njegova svršetka sam se s njim susrela, spasio ga je mješoviti brak. Preživjela sam mnogo, ne volim se toga sjećati, ali ipak smatram da se o tome treba znati istina.

U Holokaustu nisu uništeni samo ljudski životi, uništene su židovske zajednice, u puno mjesta više nema nijednog Židova, sinagoge su bile pretvorene u skladišta ili srušene, groblja su zapuštena. Srce vas boli kad znate da je stoljećima netko tamo živio i da je onda sve izbrisano. Oko 80 posto predratnih Židova Hrvatske je ubijeno, svega je oko 20 posto preživjelo. A onda je pola njih otišlo u Izrael nakon što je osnovana država.

Nakon završetka rata morala sam nadoknaditi izgubljene godine školovanja što je omogućeno 1945. u "Partizanskoj" gimnaziji u Zagrebu. Tamo smo mogli dva razreda završiti u jednoj godini. Ništa nismo imali, bili smo "goli i bos", ali sretni što možemo učiti. Godine 1948. nakon tzv. Informbiroa, ta je gimnazija preko ljeta raspuštena. Nakon toga sam upisana u redovnu gimnaziju — za mene je to bio novi veliki šok jer sam došla među "normalnu" djecu, onu koja nisu prošla ništa slično meni. To je bio veliki prijelaz iz jednog svijeta u drugi. S vremenom smo postali sjajan razred, do nedavno smo se još nalazili.

Kako je počela Vaša znanstvena karijera?

Udala sam se kao apsolvantica na PMF-u za asistenta na Veterinarskom fakultetu Tvrtka Švoba (1917.-2008.). Kada je on dobio mjesto u Ljubljani, gdje se osni-

vao veterinarski fakultet, ja sam otišla s njim. Tu je počela moja "putešestvija" po bivšoj Jugoslaviji. Zaposlila sam se na Onkološkom institutu u Ljubljani i četiri godine sam, kao biolog, vodila klinički laboratorij. Godine 1960. moj je suprug prešao na Medicinski fakultet u Sarajevu, a ja sam došla na mjesto asistentice na katedru histologije. Već sam na Onkološkom institutu radila istraživanja pa sam počela raditi na doktorskoj disertaciji i upisala i studij medicine. Pošto sam obranila disertaciju otišla sam raditi u Zavod za kožne i venerične bolesti u Sarajevu gdje sam vodila laboratorij za koji sam se specijalizirala na "postdocu" u Americi. Tu sam ostala 13 godina, kada se cijela ta ustanova raspala smrću šefa dr. Grina. Potom sam 1977. izabrana za profesoricu na katedri histologije i embriologije na Medicinskom fakultetu u Tuzli koji se osnivao. U Tuzli sam živjela i predavala četiri godine i držala predavanja još dvije godine nakon povratka u Zagreb. Osnivala sam i opremala fakultet i imala priliku nabaviti najbolje mikroskope, aparate, biblioteku, časopise. Kada je krajem sedamdesetih počelo u Bosni prebrojavanje, tko je od kuda, koje je nacionalnosti, po kojem ključu, tko je domaći, tko je strani, vratila sam se u Zagreb s malom kćerkicom. Zaposlila sam se u IMINU, Institutu za migracije i narodnosti u Zagrebu, a predavala sam i na PMF-u u Splitu.

Koja je poveznica tog Instituta s onime što ste do tada radili?

Ja sam zajedno sa suprugom radila antropološka istraživanja djece u migraciji u Bosni (Sarajevo, Banja Luka, Mostar). To je bila osnova da se javim na natječaj u Institutu za migracije. U njemu sam nastavila raditi na pitanjima obitelji, ženama i djeci u migracijama, djeci migranata u školama, psihološkom i fizičkom zdravlju djece povratnika iz inozemstva.

U Institutu sam ostala 20 godina, bila sam i predsjednica Znanstvenog vijeća.

U okviru Instituta sam radila na istraživanju Židova i dovršila sam svoju prvu knjigu 1997. "Židovi u Hrvatskoj — Migracije i promjene u židovskoj populaciji". Na osnovu mog rada i te knjige, Vlada RH imenovala me u komisiju za pitanja Holokausta i kao člana vladine delegacije slala na međunarodne konferencije o tom pitanju. Godine 2000. otišla sam u mirovinu i nastavila rad u Židovskoj općini Zagreb gdje sam dobila mogućnost osnovati Istraživački i dokumentacijski centar CENDO.

Što biste naveli kao najveća postignuća tog centra, međunarodno osnovanog instituta kojemu su osnivači Claims konferencija, joint i Židovska općina Zagreb?

Ta je institucija osnovana sa zadatkom da napravi bazu žrtava Holokausta u Hrvatskoj. To je bilo ključno, značajno za povijest i za sve institucije. To je nešto što mora biti točno i znanstveno utemeljeno i može poslužiti znanstvenicima, političarima, povjesničarima i demografima, te židovskoj zajednici. Osnovali smo i arhiv u kojemu čuvamo i dokumente o stradanju preživjelih koje su oni osobno opisali. Imamo biblioteku stranih i domaćih knjiga i radova i fototeku.

Predsjednica ste i Unije židovskih žena Hrvatske, Udruge preživjelih Holokausta Hrvatske kao i članica Izvršnog odbora Svjetske organizacije preživjelih Holokausta i tajnica euas-a.

Unija židovskih žena Hrvatske nasljednica je Koordinacije ženskih sekcija Jugoslavije koja je imala sjedište u Beogradu. Kad se Hrvatska osamostalila, ja sam našu organizaciju odmah registrirala u Hrvatskoj i učlanila u International Council of Jewish Women (ICJW) koji je značajna međunarodna organizacija i ima članice u 47 zemalja. ICJW ima

predstavnik u UN-u, UNESCO-u, EU-ui drugim međunarodnim organizacijama i forumima. Ta nam je organizacija pomagala u Domovinskom ratu u lijekovima i donacijama i bila značajan faktor u širenju istine o događajima u zemlji. Svaka članica ICJW-a ima jednog predstavnika koji je član njenog Izvršnog odbora. Članica ICJW mora biti samostalna organizacija s demokratski izabranim odborom. Unija židovskih žena Hrvatske ima četiri filijale: Zagreb, Osijek, Rijeka i Split, čije predsjednice čine Odbor koji se svake godine barem jednom godišnje sastaje i ima izvještaje, planove i akcije.

Svjetsku organizaciju preživjelih Holokausta vodi Stephanie Salzer koja je spašena kao dijete iz Auschwitza, živi u New Yorku i zapravo je ona osnovala tu organizaciju. Organizacija "World Federation of Holocaust survivors and descendants" zastupa preživjele Holokausta i bori se za njihova prava. Stephanie je članica glavnog odbora Claims konferencije gdje se odlučuje o fondovima za preživjele Holokausta. Svake se godine organizira Svjetska konferencija ove organizacije u nekoj drugoj državi, na kojima i mi sudjelujemo, prema mogućnostima. Osobito nam je važna EUAS, Europska organizacija preživjelih čija sam tajnica i mi smo u Zagrebu organizirali nekoliko uspješnih EUAS konferencija.

Kad spominjete fondove, radili ste i na tome da Židovi u Hrvatskoj dobiju financijsku odštetu?

Nakon Holokausta su Židovi dobili odštetu od Njemačke, ali ne oni koji su živjeli iza "Željezne zavjese"—zemlje na istoku Europe. Prvi puta su dobili pomoć iz tzv. Švicarskog fonda 1998/1999. nakon što je jedan službenik u švicarskoj banci otkrio da je bankatjela sakriti tajne račune na koje su Židovi stavljali novac prije Holokausta. On je obavijestio židovsku zajednicu u Švicarskoj i onda su banke morale "ve-

likodušno" dati sumu iz koje se podijelila jednokratna pomoć Židovima u Istočnoj Europi. Ja sam tada imenovana direktoricom tog fonda za Hrvatsku. Pronašla sam oko 1.000 Židova koji su preživjeli Holokaust u 60 mjesta u Hrvatskoj. Oni su morali ispuniti posebne upitnike koje sam im prevodila i pomagala ispunjavati a po potrebi tražila dokumentaciju koju su morali priložiti. Nakon toga sam imenovana za direktoricu ureda Claims fonda osnovanog u ŽOZ-u, u kojem sam, nakon što su ga htjeli preseliti u Beograd, nastavila raditi volonterski. Uspjeli smo dobiti potporu za oko 500 osoba.

Spomenuli ste dvije knjige koje ste završili za vrijeme koronakrize.

Jedno je knjiga koja je dopuna knjizi "Židovi u Hrvatskoj — židovske zajednice", koja je publicirana 2004. s popisom žrtava Holokausta u Hrvatskoj. Nakon 16 godina sakupljanja novih podataka i ispravaka preko web stranice CENDO-a gdje se baza nalazila i brojnih pisama rodbine stradalnika, pripremljena je korigirana verzija baze i ona je pripremljena za tisak. Druga knjiga koju sam dovršila je "Istraživački i dokumentacijski centar Cendo 2000-2020", objavljena je povodom 20 godine osnutka tog centra.

Kakva su Vaša razmišljanja o situaciji u Hrvatskoj i Europi kada se radi o porastu govora mržnje i antisemitskih incidenata?

Smatram da je antisemitizam u Hrvatskoj i odjek događaja iz svijeta i relikvija nekih nostalgičara, ali ja se osjećam sasvim udobno u Hrvatskoj. Mislim da su Židovi u Hrvatskoj relativno zaštićeni, i da ako i ima antisemitizma mi možemo slobodno hodati po cesti, imati svoje organizacije, svoje priredbe, ići u sinagogu. Otvorena smo zajednica i mi smo, u odnosu na druge države u Europi, npr. Francusku ali sada i Njemačku — relativno dobro. Naravno da protestiramo

protiv očitih nepravdi i manifestacija koje veličaju NDH.

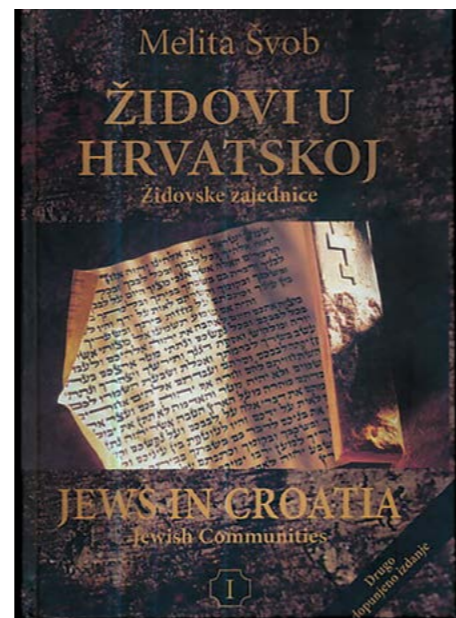
Mislite li da su mladi danas dovoljno senzibilizirani na pitanja Holokausta i antisemitizma, govori li se o tome dovoljno?

Ja mislim da je naša povijest koja se uči u školama prilagođena političkim prilikama — drugačije se učilo u vrijeme komunizma, a drugačije danas, a Holokaust se uglavnom prešućivao ili umanjivao. Mladi ne dobivaju cjelovitu sliku.

I na kraju, vidite li mlade koji bi bili zainteresirani naslijediti posao kojim se Vi bavite?

Ima mladih koji su zainteresirani za istraživanja kojima se bavim i imam mlade suradnike, koji su i citirani u djelima i išli su na kongrese. Ima mnogo sposobnih inijihovo vrijeme, ali i vrijeme intergeneracijske suradnje.

Što se mene tiče, želim završiti sve ono što sam započela, završiti obje baze podataka, i žrtava i preživjelih, srediti arhivu i biblioteku, fototeku. To želim ostaviti svojoj općini. Jer konačno, uskoro ću imati 90, pa ipak moram početi računati i na godinice.

POVRAT ŽIDOVSKJE PRIVATNE IMOVINE

PIŠU: DR. MARKO IVANOVIĆ KRAUS, PREDSEDNIK CEDEKA I DANI DARKO DEUTSCH, TAJNIK CEDEKA

Pozivamo predsjednika Vlade Andreja Plenkovića da donese Uredbu o povratu židovske imovine od 1941. godine do danas prema preporuci State Departmenta i odluci Vijeća Europe i Europske unije. Udruga za povrat židovske imovine Cedek osnovana je 2004. godine i samostalna je nevladina udruga koja se financira isključivo doprinosima svojih članova. Cedek djeluje u suradnji sa Židovskom općinom Zagreb, Koordinacijom židovskih općina Republike Hrvatske, World Jewish Restitution (WRJO) te Bnai B'rith International (BBI) i zastupa isključivo povrat privatne židovske imovine. Cedek je osnovan kao odgovor na nevratanje židovske imovine i ignorantski stav nadležnih državnih tijela prema istom.

OSNOVNI POSTULATI CEDEKA SU:

1. Povrat židovske imovine od 1941. godine do danas
2. Naturalna restitucija otete imovine
3. Povrat otete imovine bez obzira na nasljedni red
4. Izjednačenje stranih državljanja s hrvatskim državljanima

Do danas se uspjelo promjeniti jedino da strani državljani budu izjednačeni s hrvatskim državljanima.

No idemo redom, godine 1996. izglašan je i stupio na snagu zakon pod naslovom Zakon o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine.

Kao što i sam naziv zakona govori radi se o razdoblju od 1945. do 1990. godine i primarno je koncipiran kao naknada a ne kao restitucija imovine. Nadalje Zakon ne obuhvaća razdoblje od 1941. do 1945. godine te kreće tek od svibnja 1945. godine.

Paradoks tog zakona je da se konfiscirana imovina iz 1945. u cijelosti i naturalno vraća. Cedek je od samog početka ukazivao da je dio konfiscirane imovine iz 1945. ustvari konfiscirana imovina iz 1941. Što točno znači da se dio te imovine vraća onima koji su konfiscirali tu imovinu 1941.

To je izrazito nepravdno i skandalozno jer se na taj način otimačima tuđe imovine iz 1941. vraća imovina u cijelosti koja nikada nije bila njihova i koja je stečena u krvi.

Članovi su već i prije osnivanja Cedeka ukazivali na taj problem, međutim nadležne državne institucije su to ignorirale sve do danas.

Tako je i jedna naša sada već pokojna članica prilikom jednog sastanka sa sarskim zastupnicima izjavila: "Ustašama sve, Ćifutima ništa!"

Cedek je od svoga osnivanja razgovarao sa svim predsjednicima države Republike Hrvatske osim s jednom predsjednikom koja nas nije htjela primiti. Također je razgovarao s većinom ministara pravosuđa do danas.

Bilo bi potrebno spomenuti da su gotovo svi dosadašnji predsjednici Republike Hrvatske ali i mnogi hrvatski ministri posjetili Yad Vashem, no njihov poklon žrtvama Holokausta nije bio iskren.

Naime, kao političari nisu pokazali ni trunke suosjećanja s našom molbom da se pokrene rješenje po povratu oduzete židovske imovine, na što su obavezni pošto je Hrvatska potpisnik Terezinske deklaracije. Detalje čitatelj može pročitati na web stranicama www.cedek-croatia.hr.

Povrat židovske imovine generalno spada u sferu ljudskih prava te razrješenja tereta prošlosti kojom je na jedan izvanredno organizirani način jedna grupa ljudi bila lišena osnovnih ljudskih prava, proganjana, pljačkana i ubijana samo zato što je imala pogrešnu vjersku pripadnost.

Dana 21. travnja 2021. u Ministarstvu pravosuđa održan je sastanak s visokim predstavnicima Ministarstva pravosuđa zaduženim za problematiku povrata imovine kojem su prisustvovali i dr. Ognjen Kraus, predsjednik ŽOZ-a i Koordinacija židovskih općina Hrvatske i dr. Marko Ivanović-Kraus kao predsjednik Cedeka. Na tom sastanku bilo je govora

o ubrzanju postupka obeštećenja prema aktualnom zakonu.

Ministarstvo pravosuđa RH iznijelo je brojku od otprilike 120 predmeta pristiglih koje su identificirane kao židovska imovina. Prema podacima Ministarstva pravosuđa od toga je definitivno riješena otprilike polovica. Prema podacima Cedeka pedesetak predmeta je u fazi rješavanja ili godinama čeka na završetak. Od toga prema Cedeku dvadesetak predmeta je iz Hrvatske, dvadesetak iz Izraela a ostalo su predmeti ovlaštenika iz ostalih zemalja najviše iz SAD-a i Kanade.

Situacija s povratom židovske imovine je sljedeća, nadležne državne institucije rade prema postojećem zakonu a državni službenici uglavnom ne gledaju sa simpatijom na povrat imovine generalno. Ukoliko ovlaštenici naknade odluče pravdu potražiti na sudu suci sude prema tom

zakonu illi postupak vode u nedogled. Odvjetnici koji zastupaju suprotnu stanu beskrupulozno gaze po sudbinama ljudi koji su stradali u Holokaustu te ignoriraju činjenicu da je upravo otimačina imovine od 1941. do 1945. bila jedan od osnovnih postulata Holokausta. Npr. jedan zagrebački odvjetnik koji u jednom sudskom sporu zastupa korisnike otete židovske imovine, nasljednike žrtava Holokausta silom želi proglasiti mrtvima kako bi se do kraja legalizirala otimačina židovske imovine. Pritom u sudnici povišenim tonom iznosi mišljenje kojeg se nebi posramio niti dobar odvjetnik za vrijeme NDH. Pozivamo predsjednika Vlade Andreja Plenkovića i Vladu RH da donesu uredbu o povratu židovske imovine prema preporuci State Departmenta i odluci Vijeća Europe i Europske unije i to odmah bez ikakve javne rasprave, u obimu kojim je ta imovina i oduzeta.

Na taj način će se konačno i jednom za uvijek riješiti taj problem te Republika Hrvatska smjestiti u red država koje su raskrstile s nasljeđima Holokausta i pragonom židovske populacije.

Ovdje kao usporedbu navedimo da je naša susjedna država, Republika Srbija usvojila i primjenjuje zakonsko rješenje o oduzetoj židovskoj imovini koje predviđa povrat ili naknadu za svu otetu židovsku imovinu, svim nasljednicima bez obzira na nasljedni red, a imovina bez nasljednika se predaje u vlasništvo židovske zajednice. To je potrebno učiniti odmah i preostalim pedesetak židovskih obitelji vratiti njihovu imovinu, naglašavamo odmah, jer za trideset godina će biti prekasno.

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA POTREBE ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB ZA SOCIJALNE POTREBE ŽOZ-A

- **OBITELJ SINGER (U SPOMEN NA MIRU HARTL)** — 300,00 KN

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA DOM ZAKLADE LAVOSLAVA SCHWARZA

- **JAGODA BUIĆ WUTTKE U SPOMEN NA BOGDANA ŽIŽIĆA** — 1.676,71 KN
- **ŽELJKO ĐURAČIĆ** — 500,00 KN
- **JOSIP PALIĆ U SPOMEN NA NENADA HRNJAKA** – 1.000,00 KN
- **OBITELJ WEISZ MALEČEK U SPOMEN NA MAJKU ADELU WEISZ** — 500,00 KN
- **DINA BLAŠKOVIĆ U SPOMEN NA TETU EVU AKERMAN** — 750,00 KN
- **VLADIMIR I MIHAEL AKERMAN U SPOMEN NA MAJKU EVU AKERMAN** — 10.000,00 KN

SEDMI ROĐENDAN ČITATELJSKOG KLUBA ŽENSKJE SEKCIJE ŽOZ-A

PIŠE: NARCISA POTEŽICA, MR. SC.

Čitateljski klub Ženske sekcije Židovske općine Zagreb u svibnju je obilježio svoj sedmi rođendan — prvi sastanak bio je održan 7. svibnja 2014. godine kada nas se okupilo 22 sa željom da na susretima u ŽOZ-u raspravljamo o novim i dobrim knjigama židovskih pisaca i potičemo čitanje.

Sastajali smo se u početku svake prve srijede u mjesecu a kasnije prvog četvrtka svaki mjesec, godišnje u prosjeku deset puta do veljače 2020. kada je nažalost uslijed epidemiološkog ograničenja zbog

Covida-19 i potresa, zaustavljen daljnji rad našeg Čitateljskog kluba.

Održano je 55 susreta, a svaku godišnjicu obilježili smo posebnom svečanošću dolaskom pisaca i razgovorom s njima, pa su bili naši gosti Sonja Smolec, Stjepo Martinović, Miro Gavran i Mila Ajzenštajn-Stojić te Rajko Galić, a rođendane smo proslavili i prigodnom rođendanskom tortom.

Ove godine nam preostaje da se podsjetimo da je književnik kojem smo najviše susreta posvetili bio izraelski književnik Amos Oz.

Nadamo se da će se ponovno vratiti bolja vremena i normalna mogućnosti

nastavka ove lijepe aktivnosti, a ujedno se sjećamo svih koji su sudjelovali u Čitateljskom klubu, a više nisu među nama...

Ovom prigodom, kao voditeljica Čitateljskog kluba, zahvaljujem na dolasku, doprinosu i podršci svima koji su na bilo koji način pridonijeli ostvarenju ove lijepe aktivnosti u Židovskoj općini Zagreb.

S nadom da se ponovo sastajemo u školskoj godini ili sezoni 2021/22. — želim svima dobro zdravlje i ugodno ljeto koje je pred nama, a gdje god bili — dio vremena, pogotovo u doba kada su naša kretanja i mogućnost susreta smanjena, možete provesti s knjigom u ruci.

IZRAELSKO-HRVATSKI PARK PRIJATELJSTVA U CRIKVENICI

PRIPREMIO: J. C.

Prijateljstvo između Veleposlanstva Države Izraela i Grada Crikvenice, započeto u ožujku ove godine, okrunjeno je sredinom lipnja svečanim otvorenjem Izraelsko-hrvatskog parka prijateljstva.

Izraelski veleposlanik Ilan Mor i gradonačelnik Crikvenice Damir Rukavina simbolično su zasadili jedno stablo masline na lokaciji buduće agrozone, na

šetnici Kačjak-Pehrati. Tom prigodom su otkrivanjem table svečano otvorili park prijateljstva Izraela i Grada Crikvenice.

Sama ideja parka prijateljstva i sadnje stabala izrodila se iz suradnje Veleposlanstva Izraela i Grada Crikvenice, prilikom planiranja obilježavanja Dana planeta zemlje, koji se nažalost zbog nepovoljne epidemiološke situacije u travnju nije mogao održati. Stoga je, u znak prijateljstva, na području buduće agrozone posađeno ukupno 15 stabala maslina, od kojih je 12 pod pokrovitelj-

stvom Veleposlanstva Izraela, a još tri stabla zasadio je Grad Crikvenica.

Ilan Mor izrazio je zadovoljstvo suradnjom Veleposlanstva i Grada Crikvenice i zahvalio domaćinima na dosadašnjim aktivnostima.

“Drago mi je da sam u Crikvenici i siguran sam da će ovo mjesto zauvijek biti mjesto prijateljstva”, poručio je izraelski veleposlanik i najavio nove korake koji će ojačati prijateljstvo Crikvenice i Izraela.

UČENJE O HOLOKAUSTU NA KREATIVAN NAČIN

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Osnovna škola "Petar Zrinski" Jalžabet u Varaždinskoj županiji lani je proslavila 180. godišnjicu od podizanja prve školske zgrade u selu. Zanimljivo, ta stara škola i danas postoji, u njoj žive stanari. Odmah do nje nalazi se nešto mlađa škola, iz 1896. godine, dok današnji učenici pohađaju školu na trećoj lokaciji. Znači, selo s tri škole. U okolici nekada su živjele židovske obitelji pa su i njihova djeca polazila školu u Jalžabetu. Žiga i Malvina Lebensfeld, djeca trgovca iz Imbriovca te Roza, Dragutin i Adolfo Ulman iz Jalžabeta bila su prva djeca izraelitičke vjere upisana u školu 1888. godine, kako je to zabilježeno u starom imeniku.

I ove su se godine sadile lukovice šafrana dospjele iz Jasenovca, a škola je bila domaćin online edukacije za učenike "Znanjem protiv mržnje" u mjesecu studenom.

Nakon prošlogodišnjeg seminara o židovskim grobljima, iz Centrope je pristigao poziv za uključivanje u projekt o toj temi. U suradnji s ESJF (European Jewish Cemeteries Initiative) i Fondacijom za židovsku baštinu, uz potporu Europske komisije, osmišljen je projekt u kojem bi učenici uz pomoć svojih školskih mentora stvorili nove edukativne materijale. Cilj je bio locirati i istražiti neko židovsko groblje (a najčešće su napuštena i zapuštena) te na temelju toga stvoriti video u trajanju 7-8 minuta koji bi se mogao koristiti u na-

"GIRL IN RED COAT IN AUSCHWITZ"

stavi povijesti ili izraditi online brošuru. Kompleksniji zadatak je ustvari bio prikazati povijest lokalne židovske zajednice kroz prizmu groblja: tko su bili prvi Židovi (pokopani na groblju), kako izgledaju spomenici, o čemu govore simboli na spomenicima, što se da pročitati iz epitafa, kako groblje danas izgleda... Članovi Školske družine "Suhodol" odmah su prionuli na posao. Sami su podijelili zadatke (tko će istraživati, tko snimati, tko prevoditi). Pa je krenulo terensko istraživanje — prva postaja: Državni arhiv u Varaždinu. Matične knjige koje su vodili rabini sadržavaju informacije o prvim doseljenicima, odakle su došli, čime su se bavili, kakav je bio natalitet. Tu je pronađen i podatak da je 3. lipnja 1886. prvi pokop na Izraelitičkom

groblju u Ludbregu dvomjesečnog Ferdinanda Fischla vodio mladi rabin Leopold Fleischman. Potom drugi dio: posjet Židovskom groblju u Ludbregu. Učenici su prednost dali upravo tom groblju jer je ono u Varaždinu poznatije i uređenije, nasuprot ovom manjem i nepoznatom. Židovsko groblje nalazi se na polju nazvanom Tri lipe, prema mjestu križanja putova. Nalazilo se tu mnogo prije nego što se doselilo i Gradsko groblje. Godine 2007. uvršteno je na popis spomeničke baštine Ministarstva kulture. Od tridesetak spomenika, dio je devastiran. Neki su oboreni na zemlju i polomljeni, na nekima se ne vide natpisi, a jedan spomenik čak "čuva" tragove davne borbe iz 1944. između partizana i ustaša. Učenici su zaključili da su

bogatiji Židovi mogli priuštiti bolje i ljepše spomenike pa Vilim Scheyer, utemeljitelj ludbreške banke, ima najljepšu grobnicu. Raširene ruke ili vrč vode na spomeniku označavaju pripadnost Levijevom plemenu. Kroz zanimljiv scenarij učenici su sami izradili dokumentarni video u trajanju od osam minuta. Režiser i urednik bio je Jakov iz 7.b razreda koji je veći dio tog posla radio sam, a tekstove na engleski prevodio je Kristijan iz 8.a razreda. Izrada videa toliko se svidjela učenicima da su odlučili snimiti još koji prilog za nastavu povijesti, prva na redu je Danica, ustaški logor u Koprivnici.

Komisija Centrope je pregledala filmove i nakon mjesec dana organizirala online svečanost proglašenja najboljih radova. Bili su tu filmovi i brošure od Ukrajine i Gruzije do Slovenije i Poljske. Na razini Hrvatske, između pristiglih uradaka iz Dalja, Vinkovaca, Koprivnice, Karlovca, Varaždina i drugih mjesta, pobijedila je upravo ekipa Suhodolaca iz Jalžabeta. Njihov mentor je prof. Milivoj Dretar. S filmom "Tamo, kod Tri lipe" osvojili su priznanje i novčanu nagradu od 300 eura koju su međusobno podijelili. Film je dostupan na kanalu Youtube, na linku: www.youtube.com/watch?v=TtUjtFcZyI

Dan-dva kasnije iz New Yorka je stigla još jedan odlična vijest, crtež osmašice Mirne uvršten je među 10 najboljih radova iz cijelog svijeta koji su stigli na nagradnu izložbu učeničkih radova na temu Holokausta. Zaklada The Olga Lengyel Institute organizirala je drugu godinu zaredom virtualnu izložbu, pa su se osmaši okušali u prikazu poznatih kadrova iz filma koje su pogledali ili pročitanih tekstova. Mirna je pogledala "Schindlerovu listu" te izradila crtež "Girl in red coat in Auschwitz". Organizatori su poslali priznanje Mirni i prigodno je nagradili.

RIJEČKI NADBISKUP MATE UZINIĆ POSJETIO RIJEČKU SINAGOGU POVODOM ŠAVUOTA

PIŠE: F.C.

Na blagdan Šavuot, židovski blagdan Sedmica, riječki nadbiskup koadjutor Mate Uzinić u pratnji povjerenika za ekumenizam i dijalog mons. Matije Matičića posjetio je riječku sinagogu. U sinagogi su ih dočekali predsjednik Židovske općine Rijeka Ranko Špigl, Vivian Špacapan i suradnici koji su mons. Uzinića upoznali s poviješću i aktualnim stanjem riječke sinagoge i židovske zajednice u Rijeci. Riječki nadbiskup koadjutor izrazio je zahvalnost za gostoprimstvo i uputio svim Židovima blagdansku čestitku.

Budući da zbog blagdanskih obaveza i zakona nije mogao fizički nazočiti pohodu riječkog nadbiskupa koadjutora i povjerenika za ekumenizam i dijalog Riječke nadbiskupije Židovskoj općini u Rijeci, pozdrave glavnog rabina u Republici Hrvatskoj Luciana Moše Prelevića prenijeli su domaćini.

Nadbiskup Uzinić darovao je Židovskoj općini u Rijeci encikliku pape Franje "Fratelli tutti" te pozvao na zajedništvo i dijalog, osobito u borbi protiv predrasuda i netrpeljivosti. Židovska općina Rijeka mons. Uziniću darovala je knjigu "Židovi u Rijeci" autorice Rine Brumini. Prema tradiciji, na Šavout se servira mliječna hrana i pije čaj od bilja

s medom te su domaćini to pripremili i ponudili svojim gostima.

RIJEČKI NADBISKUP U SINAGOGI

GERDA TARO, DJEVOJKA S LEICOM, ČIJE SU FOTOGRAFIJE OBILJEŽILE JEDNU EPOHU

PIŠE: NATAŠA BARAC

Njemačko-židovska ratna reporterka, aktivistkinja i antifašistkinja Gerda Taro jedna je od onih čiji je prekratak život bio obilježen raznim događajima, zanimljivim ljudima, posebnim povijesnim trenucima.

Gerda Taro bila je jedna od prvih fotoreporterki, mlada žena koja nije poznavala strah: od rane je dobi živjela u skladu sa svojim životnim načelima, koji se često nisu uklapali u ono što je sredina od nje očekivala. Gerda Taro je zajedno sa svojim partnerom Andréom Friedmannom tvorila dvojac pod imenom Robert Capa. Oni su tako postali jedni od najslavnijih ratnih i političkih fotoreportera 20. stoljeća. Fotografije Roberta Cape bilježile su zločine fašista u Španjolskom građanskom ratu a na jednom od tih zadataka u Španjolskoj Gerda je 1937. godine i poginula. Imala je samo 27 godina, a umjesto rođendanske proslave njezini su prijatelji organizirali sprovod. Njezin partner André Friedmann, koji je Gerdu i naučio fotografirati, nastavio je graditi karijeru fotoreportera pod imenom Robert Capa.

U romanu "Djevojka s Leicom" (izdavačka kuća Ljevak, prijevod s talijanskog Ita Kovač) autorica Helena Janeczek donosi fikcionaliziranu biografiju Gerde Taro. Priču o ovoj osebnjoj umjetnici, ali i fantastičan prikaz o uzbudljivim tridesetim godinama prošlog stoljeća, donose

nam sa svojih različitih gledišta oni koji su Gerdu dobro poznavali, koji su je voljeli i divili joj se. O svojoj prijateljici u prvoj priči govori Ruth Cerf, svoja sjećanja o Gerdi zatim iznosi ugledni liječnik Willy Chardack, te na kraju jedan od Gerdinih ljubavi Georg Kuritzkes. Svaki od njih donosi svoju verziju Gerde, a kroz njihove priče čitatelj stječe uvid u događaje koji su obilježili burno razdoblje prije izbivanja Drugog svjetskog rata: rast nacizma, izbjeglice, ekonomsku depresiju, kulturna previranja i posebice razvoj fotografije koja u pravim rukama fotografa postaje svjedok vremena i umjetnička forma.

Gerda Taro rođena je kao Gerta Pohorylle 1. kolovoza 1910. godine u Stuttgartu, u židovskoj obitelji srednje klase, koja je nešto prije toga emigrirala iz istočne Galicije. Obitelj se 1929. preselila u Leipzig a Gerda se već vrlo rano počela boriti protiv nacional-socijalizma te pokazala interes prema ljevičarskoj politici. Zbog svog je aktivizma bila uhićena, a s vremenom svi su članovi obitelji Pohorylle bili prisiljeni napustiti Njemačku i potražiti bolji život na različitim stranama svijeta. Gerda se preselila u Pariz, njezini su roditelji pokušali otići u tadašnju Palestinu, a Gerdina braća nastanila su se u Engleskoj. Gerda više nikada nije vidjela svoju obitelj.

U Parizu je Gerda stekla nove prijatelje u ljevičarskim krugovima a ljubav prema mađarskom Židovu, fotografu Andréu Friedmannu odredila joj je život i sudbinu. Dok je pokušavala fotografirati povlače-

nje republikanske vojske u Španjolskoj, zadobila je teške ozljede te preminula 26. srpnja 1937. Gerda Taro prva je ratna reporterka koja je poginula na zadatku.

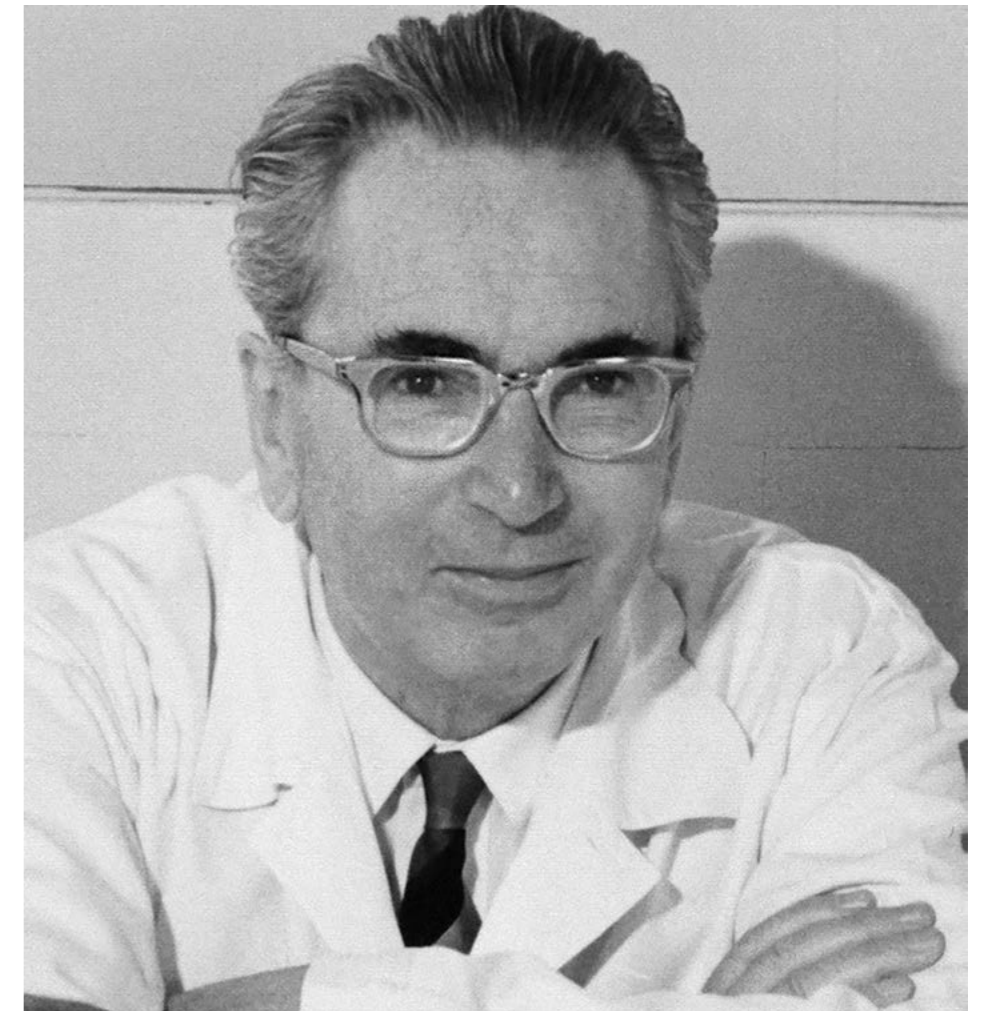
Autorica Helena Janeczek i sama je Židovka, rođena je u Njemačkoj u Münchenu u obitelji poljskih Židova, preživjelih žrtava Holokausta. Helena se kada je imala 19 godina preselila u Italiju i otada tamo živi i piše. Prvu knjigu "Lezioni di tenebra" objavila je 1997. godine, te u njoj iznosi obiteljsku povijest ali i opisuje svoj posjet Auschwitzu u kojem je jedna od logorašica bila i njezina majka. Za svoj roman "Lerondini di Montecassione" osvojila je talijansku nagradu Zerilli-Marimo, a za roman "Djevojka s Leicom" osvojila je najprestižniju talijansku književnu nagradu Strega.

VIKTOR EMANUEL FRANKL: KAKO PRONAĆI SMISAO ŽIVOTA U NEMOGUĆIM UVJETIMA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Život ljudi na ovom planetu kojeg zovemo Zemlja u raznim je razdobljima obilježila potraga za smislom života. Što je smisao života i kako pronaći smisao u nemogućim situacijama, poput zatočeništva u koncentracijskim logorima ili gubitka onih koje najviše volimo? Pitanju potrage za smislom posvećena je kulturna knjiga slavnog neurologa i psihijatra Viktora Emanuela Frankla "Čovjekova potraga za smislom" (izdavač Planetopija, prijevod: Suzana Keleković). Moj prvi susret s Viktorom Emanuelom Franklom bio je davno, kada sam pročitala njegovu knjigu koja se tada zvala "Zašto se niste ubili?". To jednostavno pitanje koje je Frankl postavljao svojim pacijentima koji su preživjeli užase Holokausta ili neke druge tragedije, rezultiralo je onim što je on nazvao logoterapija ili liječenje smislom. I nevjerojatnim odgovorom da čovjek i u najstrašnijim okolnostima uvijek pronađe neki smisao, nešto što ga tjera da nastavi sa životom. U slučaju logoraša nacističkih koncentracijskih logora bila je to ljubav prema bližnjima i nada da je netko od njih preživio, u nekim slučajevima pomagala je vjera a ponekad se radilo o prkosu i inatu da netko mora preživjeti kako bi ispričao svijetu što se stvarno događalo tijekom Holokausta.

VIKTOR EMANUEL FRANKL

O važnosti Franklova djela i ove čudesne knjige svjedoče i podaci da je knjiga "Čovjekova traganje za smislom" do sada doživjela više od 75 izdanja na engleskom jeziku, a prevedena je i na

dvadesetak drugih jezika. Samo engleska izdanja prodana su u više od dva i pol milijuna primjeraka. Sam Frankl u predgovoru knjige napisao je kako to što je njegova knjiga postala bestseler

ne smatra dokazom svog uspjeha, već odrazom bijede našeg društva. Knjigu je napisao u samo devet dana ubrzo nakon kraja Drugog svjetskog rata, 1945. godine. Prva ideja bila je da knjiga bude objavljena anonimno jer je Frankl ustvari jedino želio pokazati čitateljima da život čak i u svojim najekstremnijim uvjetima, poput koncentracijskog logora, ima potencijalni smisao. Na kraju je ipak popustio pritiscima svojih prijatelja i knjiga je objavljena pod njegovim imenom, a često je isticao ironiju da je najveću slavu stekao upravo knjigom koju je želio objaviti bez svoga imena.

Knjiga "Čovjekovo traganje za smislom" podijeljena je u dva dijela: prvi dio nazvan "Iskustva u koncentracijskom logoru" autobiografsko je sjećanje na Franklovo zatočeništvo u konc-logorima, a drugi dio "Logoterapija u kratkim crtama" teoretski je dio koji se svodi na lekcije iz prvog dijela i sadrži osnovne teze logoterapije. Logoterapija (od grčke riječi logos što znači smisao) usredotočena je na smisao ljudskog postojanja, kao i na čovjekovo traganje za smislom, koja je primarna motivacijska sila u čovjeku.

Prvi dio knjige sadrži osobna iskustva Frankla koji je tijekom Holokausta bio logoraš u četiri koncentracijska logora, između ostalih i Auschwitza. O iskustvima logoraša u nacističkim koncentracijskim logorima puno je toga napisano, ali Franklov je prikaz poseban jer je opisan sa stajališta psihijatra i neurologa. Frankl smatra da postoje tri faze zatočenikovih mentalnih reakcija na život u logoru: razdoblje nakon dolaska, razdoblje kada je logoraš već ušao u rutinu logoraškog života i razdoblje nakon oslobođenja. U svojim zapažanjima bilježi nevjerovatne stvari kojima je svjedočio: od toga da logoraši uopće nisu imali problema s nekim stvarima s kojima se suočavamo u normalnim uvjetima (upale desni unatoč tome što nisu prali zube, nesanice zbog

toga što netko pored nas hrče itd.) pa do paradoksa da su neki logoraši slabije tjelesne građe bolje podnosili teške uvjete i težak fizički rad u logoru od logoraša robusnije građe. Frankl posebno ističe važnost unutarnje snage koja bi čovjeka usmjerila na neki cilj u budućnosti, a pri tome bi glavni moto mogle biti Nietzscheove riječi: "Onaj koji ima zašto živjeti može se nositi s gotovo svakim kako".

Tu je misao Frankl razradio u svojoj terapijskoj doktrini logoterapiji, trećoj bečkoj psihoterapijskoj školi, koja je okrenuta budućnosti. Kao što sam kaže: "Nikad ne smijemo zaboraviti da smisao u životu možemo naći čak i kada se nalazimo u beznadnoj situaciji, suočeni sa sudbinom koju ne možemo promijeniti. U takvim trenucima treba svjedočiti o jedinstvenom ljudskom potencijalu u njegovom najboljem izdanju, a to je preobražaj osobne tragedije u pobjedu, preokretanje vlastitog neugodnog položaja u ljudsko dostignuće".

Viktor Emanuel Frankl bio je austrijsko-židovski neurolog, psihijatar, autor i preživjela žrtva Holokausta. Rođen je 1905. godine u Beču kao srednje od troje djece Gabriela Frankla i njegove supruge Else. Zanimanje za psihologiju pokazao je vrlo rano, te je još u gimnaziji počeo odlaziti na večernje tečajeve primjenjene psihologije. Kao tinejdžer počeo se dopisivati sa Sigmundom Freudom. Nakon mature počeo je studirati medicinu, te se specijalizirao za neurologiju i psihijatriju, s fokusom na depresije i samoubojstva. Dolazak nacista promijenio je njegov život: onemogućen mu je rad, a 1942. godine, samo devet mjeseci nakon što se oženio sa svojom prvom suprugom, Frankl i njegova obitelj deportirani su u logor Theresienstadt, gdje je njegov otac preminuo od gladi i upale pluća. Ostatak obitelji deportiran je 1944. godine u Auschwitz gdje su Franklova majka i brat ubijeni u plinskim komorama. Njegova

supruga kasnije je preminula od tifusa u Bergen-Belsenu. Frankl je ukupno proveo tri godine u četiri različita koncentracijska logora.

Nakon rata postao je voditelj neurološkog odjela bolnice u Beču te pokrenuo privatnu praksu. Za svoj je rad dobio brojna priznanja i stekao svjetsku slavu, a u svojoj doktorskoj disertaciji bavio se odnosom psihologije i vjere.

Frankl se 1947. godine oženio s Eleonore Schwindt, koja je bila katolkinja. Uzajamno su poštovali vjeru svog partnera te su zajedno odlazili u crkvu i sinagogu i slavili Hanuku i Božić. Njihova kćerka Gabriele postala je dječja psihologinja.

Viktor Emanuel Frankl preminuo je 2. rujna 1997. godine i pokopan je na židovskom groblju u Beču.

Knjiga "Čovjekovo traganje za smislom", koju je Frankl napisao prije 76 godina, s razlogom se već godinama nalazi na popisu najutjecajnijih knjiga na svijetu. Ako još uvijek niste otkrili Viktora Emanuela Frankla, to svakako morate učiniti.

“SVE O ANNE FRANK” — POUČNA I VAŽNA INTERAKTIVNA KNJIGA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Oni koji nisu dovoljno upoznati s poviješću ili drugim okolnostima nekih događaja često postavljaju pitanje "zašto". U slučaju Židova i Holokausta, prečesto se čuju pitanja poput "Zašto Židovi nisu nešto učinili?" ili "Zašto nisu nekuda otišli?". U tim je slučajevima očit nedostatak znanja ali i konteksta koji cijeloj priči daje pravo objašnjenje.

Upravo taj tako prijeko potreban kontekst dobro poznatoj priči o djevojčici Anne Frank i njezinom svjetski poznatom dnevniku daje nova knjiga "Sve o Anne Frank" (Izdavač Ljevak, prijevod s nizozemskog Svelana Grubić Samaržija). Knjiga autora Menne Metselaara i Pieta van Leddena, uz prekrasne ilustracije Hucka Scarryja, temelji se na dnevniku Anne Frank, sačuvanoj korespondenciji, iskazima svjedoka i rezultatima istraživanja, ali uz sve to donosi i puno dosad neobavljenih materijala.

Autori su priču o židovskoj djevojčici koja se skriva od nacista i koja svoj život dijeli sa svojim dnevnikom stavili u širi povijesni kontekst. Radi se o interaktivnoj knjizi koja je napravljena tako da uz priču o životu Anne Frank čitatelj dobiva objašnjenja povijesnih pojmova, događaja i stvarnih ličnosti, te tako puno lakše može zamisliti kako je stvarno izgledao život jedne židovske djevojčice netom prije i tijekom Drugog svjetskog rata.

Knjiga započinje s proslavom Anninog desetog rođendana, na koji Anne smije pozvati osam prijateljica, a djevojčice veselo poziraju pred fotoaparatom. Bio je to posljednji Annin rođendan prije Drugog svjetskog rata, a kako navode autori "tri od devet djevojčica na fotografiji neće preživjeti rat zato što su židovskog podrijetla". U knjizi zatim pratimo život Anne Frank od njezina rođenja, preseljenja obitelji Frank iz Njemačke u Amsterdam, života u novoj zemlji, dolaska nacista i izbijanja rata, skrivanja, deportacije, Annine smrti, te završetka rata i povratka Annina oca Otta u Amsterdam, gdje od obiteljske prijateljice dobiva dnevnik kojeg je Anne u tajnosti pisala. A na kraju, kao pogovor koji zaokružuje knjigu, autori donose priču o Anninim prijateljicama s proslave rođendana s početka knjige.

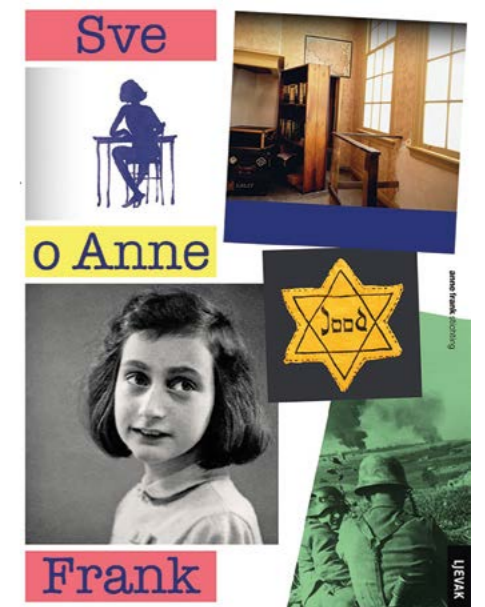
Čitateljima se u ovoj knjizi nude i odgovori na brojna pitanja što ih djeca i mladi postavljaju prilikom posjeta Kući Anne Frank — poput pitanja "Tko je izdao Anne Frank?", "Zašto je Hitler mrzio Židove" ili "Je li ukućanima u Skloništu bilo dosadno?" i "Je li se Anne bojala?". Uz priču o životu Anne Frank čitatelji će dobiti i uvid u to kako je izgledao put uspona nacizma i Hitlera na vlast i koja je razlika između koncentracijskih logora i logora smrti.

Ovu predivnu knjigu osmislila je Zaklada Anne Frank, osnovana 1957. godine u suradnji s Ottom Frankom, Anninim ocem. Zaklada je posvećena očuvanju zgrade u Prinsengrachtu 263 u Amsterdamu, gdje su se obitelj Frank i drugi skrivali tijekom Drugog svjetskog rata. Ta je zgra-

da poznata kao Kuća Anne Frank od 1960. godine otvorena za javnost kao muzej.

Jedan od autora, Menno Metselaar radi u Kući Anne Frank od 1990. i tijekom godina opširno je pisao o Anne Frank, njezinu dnevniku i tajnom skrovištu za različite dobne skupine, doprinoseći izradi raznih publikacija, putujućih izložbi i obrazovnih materijala.

Teško je za knjigu koja se bavi Holokaustom i posebice pitanjima djece-žrtava Holokausta reći da je prekrasna. Ali knjiga "Sve o Anne Frank" stvarno je lijepa, poučna knjiga koja će mlade ljude na pravi način upozoriti na opasnosti koje nosi antisemitizam, rasizam i diskriminacija i ukazati im na važnost slobode, jednakih prava i demokracije. Nadamo se da će ova knjiga uskoro postati obavezni dio školskog kurikulumu u Hrvatskoj ali i drugdje.

VELEBNA SINTEZA O ŽIVOTU I DJEL(OVANJ)U POLITIČKOG MAGA NAŠE EPOHE

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

Naill Ferguson, sveučilišni profesor povijesti na Stanfordu i Harvardu, već godinama slovi za jednog od najutjecajnijih intelektualaca i najplodnijih historičara našeg doba, a nedavno je u nas preveden prvi tom njegove kapitalne, obimne (dvotomne) biografije "Kissinger 1923.–1968. ;Idealist" (izdavač "Mate", Zagreb, u prijevodu Janka Paravića) i odmah treba reći: radi se o briljantno napisanom štivu u kojem nas autor, koristeći se nepreglednom masom dokumenata i ostale arhivske građe "vodi" kroz lik i djelo(vanje) ličnosti koja je i u doslovnom smislu riječi oblikovala novodobnu političku povijest; na vrhuncu moći, Kissinger je, kako kaže Ferguson "dominirao cijelim svijetom". Sve je sugovornike, pa i one koji se s njim ni u čemu nisu slagali, fascinirao britkim umom, globalnim političko-ekonomskim analizama i savršenim poznavanjem problema o kojima je suvereno pisao ili ih pokušavao rješavati u praktičkom smislu riječi dok je obavljao dužnost američkog državnog tajnika, jednu od najmoćnijih funkcija u čitavom svijetu. Fergusonova studija, koju je pisao pedantno i strpljivo gotovo deset godina ("kopajući" po stotinama arhiva, uključujući i onu privatnu Kissingerovu, predanu na čuvanje sveučilištu Yale) nije samo vrhunsko znanstveno djelo, već je i svojevrsan, stilski izvrsno napisan bildungsroman o život-

nom putu, fantastičnom akademskom i političkom uspjehu (nositelj je najviših američkih državnih odličja i priznanja, a član je i nacionalne akademije znanosti i umjetnosti) kao i usponu i svjetskoj slavi židovskog emigranta koji je s roditeljima rodnu Njemačku (rodio se u Fürthu 1923.) i pred pobješnjelim antisemitizmom i Hitlerovim jurišnicima utočište našao u SAD-u čije je državljanstvo stekao 1943. U međuvremenu je u New Yorku studirao ekonomiju, a nakon sudjelovanja u ratu (jedno je vrijeme boravio i u Njemačkoj, u američkoj okupacijskoj zoni kao prevoditelj), po povratku u novu domovinu doktorirao je na Harvardu gdje je kasnije godinama predavao diplomaciju i politologiju, a iz tih je područja objavio i nekoliko "debelih" knjiga koje se danas smatraju nezaobilaznom literaturom na najprestižnijim svjetskim sveučilištima. Vrhunski obrazovan, ambiciozan, pomalo i tašt, ali s ogromnom radnom energijom, ubrzo se u američkim akademskim, pa onda i političkim krugovima nametnuo svojim sjajnim političkim komentarima i analizama u vodećim domaćim i inozemnim tiskovinama; naprosto je postao nezaobilaznim intelektualnim divom enormnog javnog upliva.

Prva se knjiga bavi razdobljem od 1923. do 1968. godine; dakako uz cijeli niz kon-

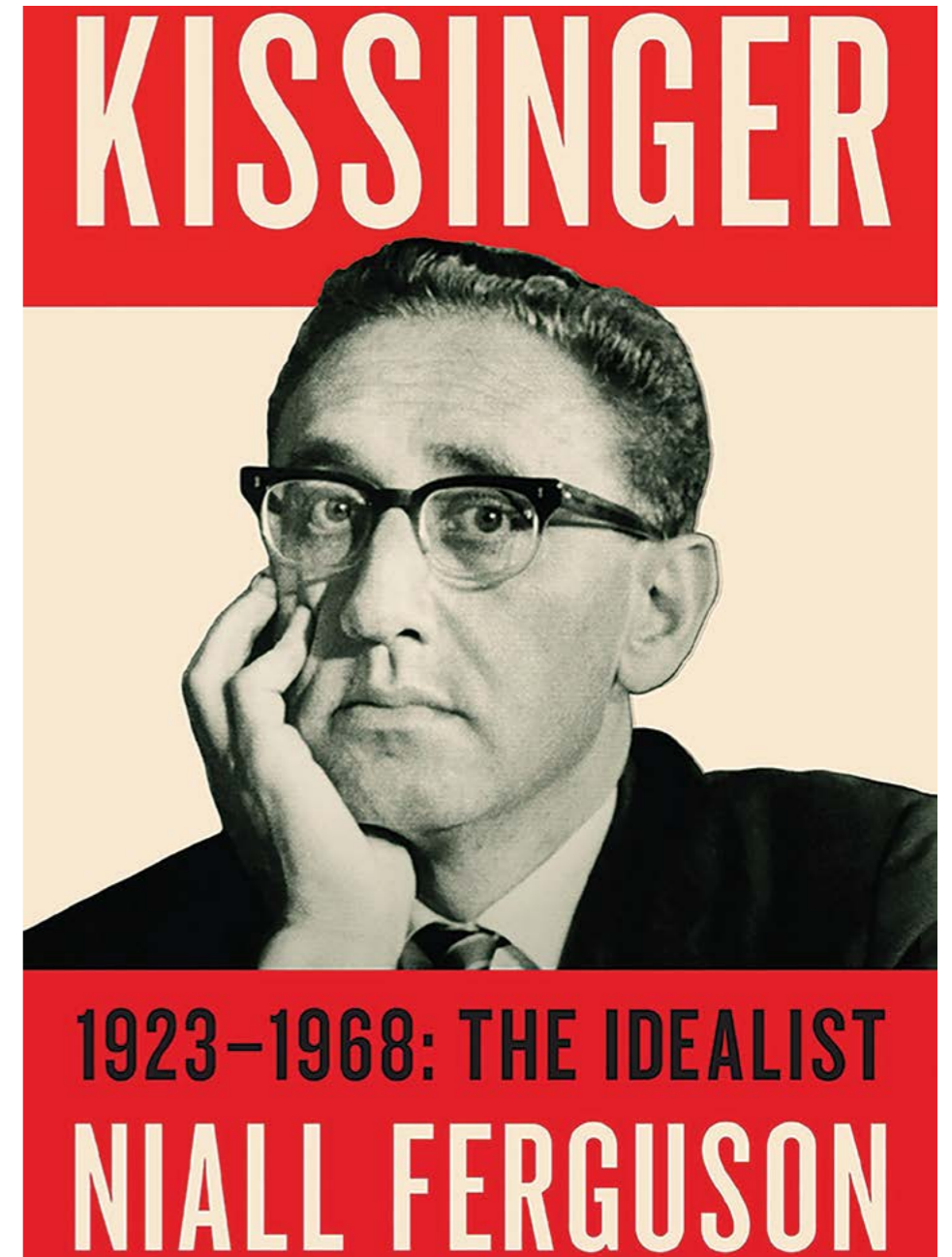

HENRY KISSINGER

tekstualno neophodnih "izleta" u 70-te i 80-te godine minulog stoljeća, ali Ferguson je pokušao pokazati i u tomu je u cijelosti uspio, kako je Kissinger osmišljeno, paralelno gradio i akademsku, a možda još pozornije i svoju političku karijeru duboko svjestan kako mu ona donosi ne samo ugled već i moć. A on je želio i jedno i drugo. Prvi koji mu je "pružio" pravu priliku u ostvarenju njegovih ambicija bio je predsjednik Kennedy, potom je savjetničkim "uslugama" servisirao predsjednika Lyndona Johnsona, ali obostrano su zazirali jedan od drugoga i Kissinger se privremeno našao "na ledu". U eri predsjednika Richarda Nixona, a potom i njegovog nasljednika Geralda Forda, ne samo da se Kissinger u velikom stilu vratio na političku scenu, već je tako počela dekada njegove najveće moći kada je iste-

kao naziv "političkog maga", čarobnjaka kojem u politici uspijeva sve što zamisli. U to mu je doba (1973.) bila dodijeljena i Nobelova nagrada za mir ("podijelio" ju je s vijetnamskim ministrom Le Duc Thoom), jer je svojim pregovaračkim umijećem postavio temelje za svršetak dugogodišnjeg, krvavog rata u Vijetnamu i izgradnju nove "arhitekture mira" u Indokini. Ali prave je "zvjezdane trenutke" slave doživio kada je nakon dugih, tajnih diplomatskih inicijativa i pregovora došlo do normalizacije, a potom i uspostave odnosa između Pekinga i Washingtona, koji su nedvojbeno označili prekretnicu u suvremenoj povijesti. Nezaobilazna je bila i njegova uloga u formuliranju tzv. politike detanta, utemeljenoj na vojno-strategijskoj ravnoteži velesila (SAD i SSSR), za koju je Kissinger tvrdio kako ne jamči mir, ali ograničavanjem broja nuklearnih projektila na obje strane sigurno doprinosi sprječavanju sukoba širih razmjera koji bi u nekontroliranim uvjetima mogli rezultirati nuklearnim ratom i katastrofom kojom bi nesumnjivo bila uništena naša civilizacija, na koncu život cijele planete. Kissinger se nije istakao samo u "omekšavanju" hladnoratovskih odnosa Amerike i Rusije, već se znatno angažirao i u Jomkipurskom ratu (1973/4.); naravno branio je pozicije Izraela, ali je Arapima ponudio racionalan temelj za pregovore i sklapanje mirovnog sporazuma koji bi uvažavao interes svih zaraćenih strana.

Ali usprkos slavi i moći brojni su ga političari i intelektualci napadali, posebice mladi američki naraštaji (prozvali su ga Killinger) optužujući ga da kao kruti real-političar nikada ne odustaje od svojih zamisli i ne obazire se na ljudske žrtve i silne patnje naroda koji nisu u zoni "američkih interesa". Ferguson je zaključio: "Ni jednog modernog državnika, sigurno ni jednog američkog državnog tajnika nisu toliko poštovali, a zatim grdili kao Henryja Kissingera". Akademik Davorin

Rudolf, kao pisac predgovora, precizno je detektirao kontroverze njegova lika i djela, odnosno u čemu je značaj ove knjige: "Fergusonova globalna biografija H.Kissingera svima koji proučavaju međunarodne odnose i svijet u drugoj polovici 20. vijeka, teorije vanjske politike, doktrine o moći, real-politiku, privilegirani položaj najmoćnijih velevlasti, impresivni otpor

malih ugnjetenih naroda koji se bore za svoju slobodu dragocjeno je štivo. Ferguson je ustvrdio da je Henry Kissinger jedan od najvažnijih teoretičara vanjske politike ikada stvorenih u SAD". A, "tvrdoglavi njemački Židov", iako se približio stotom rođendanu, još je uvijek aktivan; i dalje svojim idejama i stavovima nikoga u javnosti ne ostavlja ravnodušnim.

TEDDY BEAR

— Plišani medvjedić nazvan po američkom predsjedniku

PIŠE: J. C.

Plišani medvjedići — poznati po engleskom nazivu “teddy bear” — simbol su nježnosti i sigurnosti, a vole ih djeca i odrasli u svim dijelovima svijeta. Dobro je poznata činjenica da su svoje ime “teddy bear” dobili po američkom predsjedniku Theodoru Rooseveltu. Manje je poznato da su izumitelji plišanih medvjedića Rose i Morris Michtom, židovski imigranti iz Rusije koji su živjeli u Brooklynu.

Činjenica da je plišani medvjedić postao simbol nježnosti i sigurnosti prepuna je ironije. Generacijama su, naime, medvjedi izazivali strah, a ne nježnosti. Theodore Roosevelt, po kojem su medvjedići dobili ime, bio je neustrašivi borac i lovac — čovjek koji je u lov išao iz užitka. A ipak, nevjerojatan savez između američkog protestantskog predsjednika i inventivnog židovskog imigrantskog bračnog para iz Brooklyna stvorio je jedan od najomiljenijih i najstarijih američkih simbola.

Priča o medvjediću počinje 1902. godine. Države Mississippi i Louisiana svađale su se oko svojih granica. Guverneri tih saveznih država pozvali su predsjednika Roosevelta da presudi i arbitrira u nji-

hovoj svađi. Roosevelt je odlučio da će svoj posjet tom području iskoristiti i za petodnevni lov na medvjede.

Predsjednikov lov privukao je veliki broj novinara koji su izvještavali o svakom Rooseveltovom koraku. Od rješavanje nesuglasica između Missisippija i Louisiane novinare je više zanimao predsjednikov lov na medvjeda. Tijekom prva četiri dana novinari su manje izvještavali o prijetnji između saveznih država a više o sposobnostima medvjeda iz tog područja da uspješno pobjegnu i izbjegnu lovce. Petog i posljednjeg dana, u očitim pokušaju da spasi predsjednikovu reputaciju uspješnog lovca, jedan od lovaca uhvatio je malog medvjeda i zavezao ga za drvo tako da bi ga predsjednik mogao upucati. Kada je Roosevelt došao do medvjedića, odbio ga je ubiti, rekavši kako za lovinu uzima samo one koji imaju sportsku šansu da se sami obrane.

Rooseveltov stav oduševio je naciju. Vodeći američki karikaturist Clifford Berryman objavio je karikaturu koji prikazuje Roosevelta kako okreće leđa medvjediću, zavezanom za drvo a odgo-

ORIGINALNI “TEDDY BEAR”

vor američke javnosti na predsjednikov stav bio je i više nego pozitivan.

I tu sada u priču ulazi bračni par Michtom. Morris je stigao u New York bez novaca 1887. godine, kada je bio još tinejdžer, bježeći od pogroma u Rusiji. Oženio se s Rose i otvorili su mali dućan u kojem su prodavali slatkiše i druge sitnice. Na-

večer, kako bi sakupila malo više novaca da bi mogli preživjeti, Rose je šivala igračke koje su prodavali u svom dućanu. Poput milijuna drugih Amerikanaca, Michtomovi su pratili novinske izvještaje o Rooseveltovom posjetu Louisiani. Rooseveltovo odbijanje da ubije medvjedića koji se nije mogao braniti duboko je dirnuo Michtomove. Morris je predložio Rose da sašije medvjedića po uzoru na onog iz Berrymanove karikature.

Te noći Rose je izrezala materijal i napravila ga u obliku medvjedića, sašila mu gumbe umjesto očiju i medvjedića predala Morrisu da ga postavi u izlog dućana. Morris ga je nazvao “Teddyjev medvjedić”. Na njegovo veliko iznenađenje ne samo da je medvjedić pronašao kupca, već je u dućan ušlo dvanaestak drugih potencijalnih kupaca koji su ga željeli kupiti “Teddyjevog medvjedića”. Svjestan da bi predsjednik mogao biti uvrijeđen zašto što se njegovo ime, odnosno nadimak, koristilo bez odobrenja, Morris je originalnog medvjedića poslao u Bijelu kuću, kao poklon predsjednikovoj djeci a istovremeno je predsjednika zamolio za dozvolu da može koristiti njegovo ime za plišanog medvjedića. Predsjednik je odgovorio kako sumnja da će njegovo ime pomoći u prodaji ali kazao da to mogu napraviti ako žele. Prvi medvjedići prodavali su se po cijeni od jednog i pol dolara, a postali su tako popularni da su neki kritičari upozoravali da bi se djevojčice trebale igrati s lutkama a ne s medvjedićima, jer bi “mogle izgubiti svoj majčinski osjećaj”.

Ono što je uslijedilo je još jedna priča o uspjehu američkih židovskih imigranata. Michtomovi su šivali medvjediće i stavljali ih u izlog svog dućana, ali potražnja je bila tako velika da ju nisu mogli ispuniti. Bračni par je zaključio da će više novaca zaraditi od medvjedića nego od ostale robe u dućanu te su se odlučili u potpunosti posvetiti tom poslu. S obzirom

KARIKATURA CLIFFORDA BERRYMANA

na veliku popularnost igračke, Roosevelt i Republikanska stranka odlučili da će medvjedić Teddy biti njihov simbol za vrijeme izbora 1904. godine.

Rad Michtomovih pretvorio se u tvrtku za igračke nazvanu Ideal Toy Company, koja je ostala u rukama obitelji sve do 1970ih. Ideal Toys prodao je milijune medvjedića Teddy diljem svijeta, ali ipak veliki uspjeh kojeg su Michtomovi doživjeli nije ih promijenio. Uvijek imajući na umu svoje skromno porijeklo, oni su financijski podržavali veliki broj židovskih

institucija. Na tržištu se danas može pronaći veliki broj imitacija, ali Michtomovi su svojim medvjedićem stvorili američki i svjetski simbol. Njihov originalni medvjedić, kojeg su sačuvali unuci Teddyja Roosevelta, danas je izložen u muzeju Smithsonian.

I danas, nakon 118 godina, teddy bear još uvijek je omiljena igračka djece.

BARBIE — NAJOMILJENIJA I NAJOMRAŽENIJA LUTKA NA SVIJETU

PIŠE: NATAŠA BARAC

ZBIRKA LUTAKA BARBIE

Svijet igračaka jedna je od vjerojatno najlukrativnijih industrija. U tom svijetu posebno mjesto zauzima lutka Barbie, lutka koja je od samih početaka izazivala kontroverze, voljeli su je i mrzili, osnivali klubove ljubitelja i mrzitelja Barbie. Jeste li znali da je njezina “mama” Ruth Mosko Handler?

Barbiena mama vjerojatno nije mogla ni zamisliti kakav će “život” imati njezina

lutka nakon što ju je prvi puta predstavila na Međunarodnome američkom sajmu igračaka u New Yorku 9. ožujka 1959. godine. Lutka Barbie, nazvana prema Ruthinoj tada petnaestogodišnjoj kćerki, osvojila je svijet preko noći a djevojčice na svim kontinentima sanjale su o tome da se igraju s Barbie. Feministice su kritizirale Barbie smatrajući da ona promovira nerealne tjelesne obline o kojima zbog

toga sanjaju djevojčice, a Ruth je, kako je objasnila, ustvari željela osmisliti lutku koja bi djevojčicama pomogla da zamisle svoju budućnost. “Mislila sam da je važno za djevojčice da se igraju s lukama koje imaju grudi”, kazala je.

Ruth Mosko Handler rođena je 1916. godine u Denveru kao najmlađe od desetoro djece u židovskoj obitelji koja je bila porijeklom iz Poljske. Njezin otac Jacob

Mosko stigao je u Ameriku 1907. godine, a godinu dana kasnije pridružili su mu se supruga Ida i šestoro djece.

Ida Mosko imala je četrdeset godina kada je rodila svoju najmlađu kćer Ruth i uskoro se razboljela. Kada je imala samo šest mjeseci, zbog majčine bolesti, Ruth je poslana da živi sa svojom starijom sestrom Sarom i njezinim suprugom. U obitelji svoje sestre ostala je sve do svoje 19 godine. A upravo je u Sarinom dućanom s mješovitom robom razvila svoj smisao za posao. Ruth je više voljela raditi nego se igrati i odrastala je u obitelji u kojoj ideja o tome da žene rade izvan svog doma nije bila neuobičajena. U Poljskoj, gdje je obitelj živjela i gdje je antisemitizam uzrokovao siromaštvo, svi su morali pridonositi i raditi.

Ruth se 1932. godine zaljubila u siromašnog studenta umjetnosti Izzyja Handlera. Njezina je obitelj bila užasnuti idejom da će se mladi zaljubljenici oženiti. Tijekom prve godine na sveučilištu u Denveru Ruth je godišnji odmor provodila u Los Angelesu i tom se prigodom zaposlila u filmskom studiju Paramount. Izzy joj se uskoro pridružio u Kaliforniji i oni su se 1938. godine, uz oprezni blagoslov obitelji oženili. Pri povratku u Kaliforniju, Ruth je nagovorila supruga da preuzme svoje drugo ime Elliot.

Uskoro se mlada obitelj počela baviti poslovima a zajedno sa svojim prijateljem Haroldom “Mattom” Matsonom osnovali su tvrtku koju su nazvali Mattel: prema imenima muškog dijela “ekipe” — Matt i El(iott). Iako je Ruth imala ideju za njihov prvi poslovni uspjeh (okvir za fotografije), nije im palo na pamet da bi i njezino ime moglo biti dio imena tvrtke.

Mattel se uskoro počeo baviti proizvodnjom igračaka, te su bili sponzori hit serije Mickey Mouse Club. Do 1958. godine Matellova prodaja porasla je na 14 milijuna dolara.

RUTH MOSKO HANDLER

A onda je Ruth 1956. godine otišla na odmor u Švicarsku i zajedno sa svojom petnaestogodišnjom kćerkom Barbarom divila se ogromnim lutkama obučenim u različita skijaška dijela. Te su lutke Ruth podsjetile na ideju koju je dobila pet godina ranije: lutku za djecu koja bi imala tijelo odrasle osobe i koju bi se moglo presvlačiti i oblačiti. Ruth je prije toga u Njemačkoj svojoj kćerki kupila

lutku zvanu Bild Lilli koja je imala tijelo odrasle žene te je tada primijetila da se Barbara više voli igrati s tom lutkom nego sa “standardnim lutkama za djecu” koje su se nalazile na tržištu.

Ruth Handler tri je godine osmišljavala svoju ideju a 1959. lutke Barbie stigle su na tržište. Prva lutka Barbie bila je obučena u crno-bijeli jednodijelni kupaći kostim, imala je plavu ili smeđu kosu

(ovisno o modelu) zavezanu u rep. Nekoliko godina kasnije, Barbie je dobila i dečka, Kena, nazvanog po Ruthinom sinu rođenom 1944. godine. Kasnije osmišljeni "članovi obitelji Barbie" dobili su imena po Ruthinim unucima.

Barbie, odnosno punim imenom Barbara Millicent Roberts, ima i svoju fiktivnu biografiju, a vodi i buran odnos sa svojim dečkom Kenom (Ken Carson). Matell je u veljači 2004. godine objavio da su Barbie i Ken odlučili prekinuti svoju vezu, ali dvije godine kasnije objavljeno je da će "svojoj ljubavi" dati još jednu šansu. Za vrijeme prekida veze s Kenom, Barbie je imala aferu s australskim surferom Blaineom.

Barbie je i velika ljubiteljica životinja te je imala više od 40 ljubimaca, uključujući i pandu, malog lavića i zebra. Njezin je vozni park impresivan i uključuje ljubičasti "bubu", razne džipove, limuzine i sve što možete zamisliti. Barbie ima dozvolu za vožnju zrakoplova a njezine mnogobrojne karijere pokazuju da žene mogu raditi sve moguće poslove i biti potpuno neovisne.

Barbie je zasigurno važan dio tržišta lutaka već više od šezdeset godina a bila je i predmetom brojnih kontroverzi i sudskih postupaka, kao i parodije na samu lutku i "njezin način života".

Mattel je do sada prodao više od milijardu lutaka Barbie, a prodaja bilježi lagani pad od 2014. godine. Barbie je postala pravi brand: ona ima svoju obitelj, prijatelje, odjeću, obuću, kuće, aute ... praktički sve što mašta može osmisliti.

Ova svjetski poznata lutka počela je živjeti svoj vlastiti život: počela se pojavljivati u knjigama, kozmetici, video igricama, crtanim filmovima, pjesmama. Barbie je tako postala svojevrsna kulturološka ikona koje je dobivala i do tada neviđene počasti u svijetu igračaka. Godine 1974. jedan dio Time Squarea u New Yorku tjeđan je dana nosio ime

Barbie Boulevard. Muzej dekorativne umjetnosti u Parizu 2016. godine organizirao je izložbu posvećenu Barbie, na kojoj je predstavljeno 700 lutaka Barbie kao i radovi suvremenih umjetnika koji su kontekstualizirali Barbie.

Ruth Handler morala je zbog raka dojke odstraniti jednu dojku 1970. godine. Dok je neuspješno tragala za adekvatnom protezom, shvatila je da bi ih trebala izrađivati za druge žene. Zahvaljujući svojoj tvrtki Nearly Me pomogla je tisućama žena.

Za svoj je rad Ruth Mosko Handler dobila brojna priznanja. Preminula je 27. travnja 2002. godine u Los Angelesu. A njezina Barbie živi i dalje, vječno mlada.

ZANIMLJIVI PODACI O BARBIE

- Barbie ima svoju zvijezdu na Bulevaru slavnih u Hollywoodu.
- Prva Barbie stajala je 3 dolara. Danas njezina cijena na aukcijama doseže i 25 tisuća dolara.
- Barbie s ogrlicom od pravih dijamanta dosegla je na aukciji cijenu od 302.500 američkih dolara.
- Brojne zvijezde dobile su svoju vlastitu Barbie. Prva koja je dobila tu čast bila je britanska modna ikona i manekenka Twiggy. Neke od zvijezda koje se mogu pohvaliti sa svojom Barbie su Grace Kelly, Elizabeth Taylor, Marilyn Monroe i Audrey Hepburn, a od mlađih zvijezda tu su i Nicki Minaj i J. K. Rowling.
- Barbie je imala i brojne karijere, a prva je bila manekenka. Ali Barbie se okušala i kao stjuardesa, balerina, tenisačica, glumica, novinarka, veleposlanica UNICEF-a, vojna časnica, rapperica, učiteljica... na tom se popisu nalazi 200 različitih zanimanja.
- Do 1968. godine Barbie Fun Club brojao je 1,5 milijuna članova samo u SAD-u.

• Umjetnik Andy Warhol naslikao je 1986. godine Barbie a ta je slika prodana na aukciji u aukcijskoj kući Christie's za više od milijun dolara.

• Prema Matellu, Barbie je rodnom iz izmišljenog grada Willowsa u Wisconsinu. Iako takav grad ne postoji, američka savezna država Wisconsin ponosno tvrdi da je Barbie "njihova".

• Barbie se kandidirala za američku predsjednicu već šest puta, prvi puta 1992. godine. Za sada nije uspjela, ali tko zna što budućnost donosi.

• Barbie je bila na Mjesecu četiri godine prije nego što je čovjek prvi puta sletio na Mjesec.

• Prema dostupnim podacima, u svijetu se svake tri sekunde proda po jedna lutka Barbie.

• Barbie je omiljena i među onima koji vole sakupljati kolekcije. Najveću kolekciju lutaka Barbie ima Njemica Bettina Dorfamann, koja se može pohvaliti s više od 15.000 lutaka Barbie.

• Gotovo svi svjetski modni kreatori kreirali su odjeću za Barbie. Prvi kreator koji je to učinio bio je Oscar de la Renta.

CARL DJERASSI — OTAC ANTIBEBI PILULE

PIŠE: J. C.

Carl Djerassi bio je jedan od izumitelja kontracepcijske pilule, poznat i kao "otac antibebi pilule". On je 1951. godine uspio sintetizirati progesteron, hormon koji regulira menstrualni ciklus, a to otkriće mu je potom omogućilo da razvije prvi oralni kontraceptiv, u suradnji s američkim farmakolozima Gregoryjem Pincusom i Johnom Rockom.

Carl Djerassi pridonio je i sintezi kortizona, koja je korištena u mnogobrojnim medicinskim liječenjima. Osim zapaženih postignuća u polju medicine i znanosti, Djerassi je bio i autor nekoliko znanstveno-fantastičnih romana, a pisao je i drame.

Carl Djerassi rođen je u Beču 29. listopada 1923. godine. Njegov otac Samuel bio je bugarski Židov a majka Alice Friedmann Djerassi austrijska Židovka. Roditelji, koji su bili liječnici, rastali su se kada je Carl bio mali dječak. Nastavio je s majkom živjeti u Beču a praznike je provodio kod oca u Bugarskoj. Kada je Adolf Hitler anektirao Austriju 1938. godine, austrijskim Židovima se život jako promijenio, a tu sudbinu dijelili su i Carl i njegova majka. Carlov otac je doputovao u Beč i ponovno se oženio s Carlovom majkom, te im na taj način omogućio da pobjegnu od nacista i dođu živjeti u Bugarsku. Bugarska nije bila imuna na antisemitizma ali je ipak predstavljala sigurniju luku. Carl je u Sofiji pohađao američku školu te dobro naučio engleski. Brak je bio anuliran, a u

prosincu 1939. godine Carl i njegova majka stigli su u SAD, praktički bez novaca. Kao mladi useljenik bez novca, Carl je pisao tadašnjoj američkoj prvoj dami Eleanor Roosevelt moleći da mu pomogne da dobije stipendiju za studij, što je ona i učinila. Studirao je kemiju i doktorirao na sveučilištu u Wisconsinu 1945. godine. Tijekom znanstvene karijere, Djerassi je objavio 1200 radova, uključujući i one po kojima je najpoznatiji, o sintetskoj proizvodnji hormona.

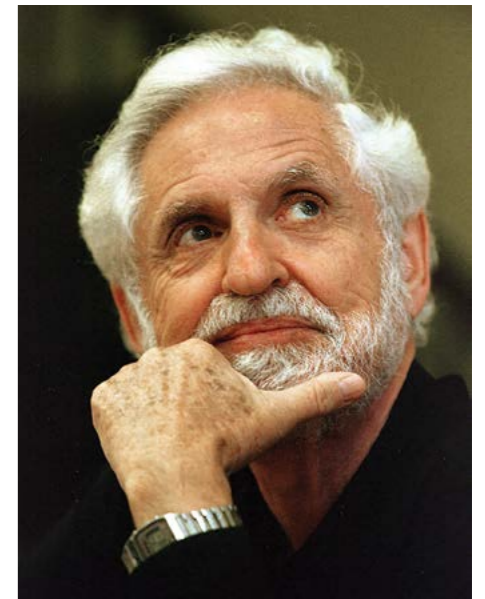
Dok je radio za farmaceutsku tvrtku Syntex u Meksiku uspio je sintetizirati hormon progesteron, što je nekoliko godina poslije, u suradnji s američkim farmakolozima Gregoryjem Pincusom i Johnom Rockom, dovelo do razvoja prvog oralnog kontraceptivnog sredstva.

"Antibebi pilula" omogućila je ženama da preuzmu kontrolu nad svojim tijelima i životima, ali neki su smatrali i da je ona rezultirala i padom nataliteta u industrijskim zemljama 60-ih godina.

Djerassi je negirao da je njegovo otkriće krivo za to. "To je glupost. Ljudi se odlučuju na to da imaju manje djece iz socijalnih, ekonomskih i kulturnih razloga", kazao je jednom prigodom.

Carl Djerassi smatrao je da je otkrio i druge važne stvari, posebice u području antihistaminika, te je priznao da ga je smetalo to što ga novinari gotovo uvijek ispituju samo o antibebi piluli.

Tri puta se ženio i u brakovima dobio dvoje djece, a dok je bio u trećem braku sa svojom trećom suprugom, feministicom i pjesnikinjom Diane Middlebrook, Djerassi je počeo pisati poeziju, kratke

CARL DJERASSI

priče, romane i drame. Njegov roman iz 1989. godine "Cantorova dilema" govori o taštini znanstvenika u pohodu na Nobelovu nagradu. Djerassi za svoj rad nije dobio Nobela, ali je zato dobio veliki broj drugih uglednih nagrada i priznanja.

U spomen na pokojnu suprugu, Djerassi je u Kaliforniji osnovao centar u kojem mladi slikari, skulptori, pisci i fotografi mogu besplatno raditi godinu dana. Bio je gorljivi sakupljač umjetnina. Veliki broj slika Paula Kleea donirao je bečkoj Albertini 2008. godine. Tada je o svom rodnom gradu, iz kojeg je morao pobjeći kao mladić, rekao: "Moji osjećaji prema Beču ostat će pomiješani cijelog mog života, iako postaju sve bolji i bolji".

Carl Djerassi preminuo je 30. siječnja 2015. godine u 91. godini života.

RUMMIKUB — ZABAVNA OBITELJSKA IGRA KOJA JE OSVOJILA SVIJET

PIŠE: J. C.

Svima onima kojima je u ovo doba pandemije kada smo prisiljeni više vremena provoditi u kućama, dosadilo čitati ili gledati televiziju, još uvijek ostaje Rummikub, igra koja kombinira elemente kartaške igre remi i mahjong i koja već desetljećima oduševljava sve one koji se vole igrati.

Ovu popularnu igru izumio je Ephraim Hertzano, Židov rođen u Rumunjskoj. Hertzano je zajedno sa svojom obitelji emigrirao u Izrael početkom 1950ih. U Izraelu su živjeli vrlo skromno. Ephraim je počeo raditi a njegov prvi posao bila je prodaja prirodne životinjske dlake za izradu četki. Život je bio težak, ali Ephraim je imao svoj san.

Sjećao se kako se volio kartati u Rumunjskoj prije nego što su komunisti preuzeli vlast. Oni su kartaške igre zabranili smatrajući da kartanje narod može poticati na kocku. Ephraim je zamišljao igru u kojoj će se umjesto karata koristiti male pločice i u kojoj će moći uživati i mladi i stari, bez obzira na jezik ili vjeru, zamišljao je igru koja će zbližiti ljude. Svoju igru nazvao je Rummikub.

Ephraim je svojim rukama napravio dva drvena seta Rummikuba, a njegove su sestre obojale pločice. U to doba u Izraelu nije bilo specijaliziranih dućana s igračkama, pa je Ephraim svoj Rummikub odnio u jedan lokalni dućan i zamolio

EPHRAIM HERTZANO

vlasnika da ga pokuša prodati. Vremena su bila teška i ljudi nisu imali novaca za osnovne stvari, a kamoli za igre. Nakon dva tjedna, Ephraim se vratio u dućan i vlasnik mu je rekao da nitko nije želio kupiti Rummikub, te ga zamolio da igrači set odnese. A onda je Ephraim pozvao vlasnika dućana i njegovu suprugu da dođu k njemu i da zajedno odigraju Rummikub. Vlasnik je pristao i sljedeće subote obitelji su se sastale i počele igrati. Tako su se dobro zabavljali da je vlasnik dućana odlučio pomoći u prodaji.

Pozvao je neke svoje prijatelje, igrao s njima I oni su odmah počeli kupovati svoje igrače setove a vijest o zabavnoj igri se širila pa je potražnja uskoro postala tako velika da Ephraim i njegova obitelj više nisu mogli sami proizvoditi igrače setove. Posao se širio a Ephraimov san počeo se ostvarivati.

Nekoliko godina kasnije njegov sin Micha, koji je završio studije u SAD-u, pokušao je igru plasirati u Americi. Nije imao sreće sve dok jednog dana 1977. godine komičar Don Rickles nije gostovao

u popularnoj televizijskoj emisiji “The Tonight Show” s voditeljem Johnnyjem Carsonom. Govoreći o svom posjetu Izraelu, Rickless je rekao da je impresioniran time što je njegova supruga opsjednuta s tom “smiješnom igrom” koja se zove Rummikub. Sljedećeg dana telefoni u uredu Miche Hertzana nisu prestajali zvoniti. Rummikub je osvojio SAD a uskoro i Europu i ostatak svijeta.

Micha Hertzano je danas predsjednik obiteljskog posla nazvanog Lemada Light Industries, vrijednog više milijuna dolara, a Rummikub je postao izraelska igra koja se najviše izvozi. Rummikub se prodaje i igra u više od 50 zemalja u svijetu, organiziraju se svjetska natjecanja u igranju ove igre, a postoje i pravi klubovi ljubitelja Rummikuba. Rummikub je u više zemalja bio proglašen igrom godine.

O čemu se zapravo radi?

Rummikub je stolna obiteljska igra s pločicama, a u načelima je vrlo slična kartaškoj igri Remi. Rummikub dolazi u lijepoj i čvrstoj kutiji, u kojoj se nalaze četiri plastična držača za igrače pločice, te veliki broj pločica s kojima se igra. Na pločicama se nalaze samo brojevi u raznim bojama. No, za igru je osim brojeva potrebno znati i kako oni idu po redosljedu, stoga je igra prilagođena školskoj djeci i starijima. Igra je vrlo zanimljiva i od igrača traži koncentraciju

Hertzanova Službena knjiga Rummikuba, objavljena 1978. opisuje tri različite verzije: američku verziju, verziju nazvanu Sabra i međunarodnu verziju. Moderni setovi Rummikuba uključuju samo pravila verzije Sabre, bez spominjanja ostalih, a postoje i različita pravila ovisno o izdavaču.

Ephraim Hertzano je preminuo 1987. godine a njegovu viziju o igri koja će zabavljati ljude svih vjera i rasa danas nastavljaju širiti njegova djeca.

ŽENA KOJA JE FEN-FRIZUROM OSLOBODILA ŽENE OD DUGIH SJEDANJA POD HAUBAMA

PIŠE: F. B.

Ime Rose Evansky vjerojatno većini žena nije poznato. A upravo je ona oslobodila žene od dugih sjedenja pod “haubama” kada je početkom 1960ih u svom londonskom frizerskom salonu počela ženama sušiti kosu ručnim sušilima za kosu. Rose Evansky izmislila je “fen-frizure”.

Rose ili Rosel Lerner rođena je 30. svibnja 1922. godine u njemačkom gradu Wormsu u židovskoj obitelji, koja je podrijetlom bila iz Poljske. Njezin je otac Max 1938. godine bio deportiran u koncentracijski logor Dachau a Rose je bila jedno od posljednje djece koja je Kindertransportom bila poslana iz Njemačke u Veliku Britaniju. Imala je 16 godina i govorila je samo njemački i jidiš. S vremenom u Velikoj Britaniji su joj se pridružili i drugi članovi obitelji koji su tako izbjegli tužnu sudbinu

velikog broja pripadnika njemačke ali i poljske židovske zajednice. Obitelj je započela novi život u novoj zemlji, a Rose se školovala i učila engleski.

Nakon Drugog svjetskog rata Rose je u Londonu učila frizerski zanat kod Adolfa Cohena “profesora frizerskog zanata”. “Radila sam i vježbala sve do kasno u noć na svima onima koji su mi dopuštali da im radim frizure”, opisala je kasnije početke svoje karijere. S vremenom se udala za svog kolegu frizera Alberta Evanskog

te zajedno s njim je 1947. godine otvorila frizerski salon za žene u Hendonu, na sjeveru Londona.

Nakon Drugog svjetskog rata “odlazak na frizuru” bio je obavezan i kod žena srednje klase. U to su doba žene bile prisiljene na dugotrajno sjedenje pod haubama, koje su im sušile kosu a i na neki način oblikovale frizure. Godine 1962. kroz prozor svog salona Rose je vidjela kao muški frizer u susjedstvu koristi novo ručno sušilo za kosu — zajedno s četkom — kako bi izravnao kosu svog klijenta. Bila je oduševljena i dobila je ideju da tu metodu primijeni i na ženama, svojim klijenticama. Ubrzo je sušenje kose ručnim sušilom i sama pokušala u svom salonu a njezina prva klijentica bila je gospođa Hay. “Uzela sam okruglu četku za kosu u jednu ruku i sušilo za kosu u drugu ruku i počela sam sušiti mokre pramenove kose podižući ih četkom, a vrući zrak iz sušila

puhao je po kosi. Uskoro je kosa gospođe Hay izgledala glatko i meko. Bilo je to fantastično!”, napisala je Rose u svojim memoarima. I Rose i gospođa Hay bile su i više nego zadovoljne rezultatom. Unutar godine dana Rose je nudila svojim klijenticama ručno sušenje kose “kako bi se stvorio meki, prirodan izgled” kose i frizure. Zbog te je nove tehnike propao i njezin brak: njezin je suprug smatrao da novi način sušenja kose nije dobar a protivio se tome i stoga što su oni nedugo prije kupili 20 novih haubi i on ih nije bio spreman baciti. Brak je došao u krizu, a kasnije su se rastali.

Jednoga dana urednica britanskog izdanja časopisa Vogue lady Clare Rendlesham slučajno je ušla u Rosin frizerski salon i svjedočila je novoj i do tada neviđenoj tehnici friziranja. “Što to radite, Rose?”, uzviknula je u čudu. Lady Clare odmah je o tome što je vidjela obavijestila

svoju prijateljicu Barbaru Griggs, urednicu mode u listu The Evening Standard, koja je u svojim novinama objavila novosti o “novoj tehnici” koja će osloboditi žene dugotrajnog sjedenja pod haubama, ali i dati im novi, prirodniji izgled.

Rose Evansky tako je brzo stekla reputaciju kao jedna od najboljih frizerki u Londonu. A ona je bila ponosna što je oslobodila žene sjedenje pod vrućim haubama i korištenja brojnih kemikalija koje su oštećivale njihove kose. “Fen-frizure” isticale su novo doba u kojem su žene bile slobodnije i pokretnije.

Ruth Evansky nastavila je sa svojim poslom, a nekoliko godina nakon razvoda ponovno udala za dramaturga Denisa Cannana, te preselila na selo. Ona je svoju kosu sama šišala, sušila ju je na svježem morskome zraku i nikada ju nije bojala.

Rose Evansky preminula je 22. studenoga 2016. godine.

ROSE EVANSKY

EDWIN HERBERT LAND — JEDAN OD PIONIRA MODERNOG “SELFİJA”

PIŠE: PABLO BRONSTEIN

Edwin Herbert Land, rođen 7. svibnja 1909. u Bridgeportu u američkom Connecticutu, bio je sin Židova koji su pobjegli u SAD od progona iz Ruskog Carstva. Bio je američki fizičar i izumitelj, zaslužan za stvaranje i usavršavanje procesa instant fotografija, poznatih kao Polaroidi. Njegov inovativni sistem trenutnog razvijanja i printanja fotografija doveo je do revolucije u fotografiji. Land je cijeli proces tamne komore integrirao u jedan kompaktni uređaj, te tako doveo laboratorij na razinu ruksaka. Prema glasinama, Land je uvijek svaki novi prototip kamere nosio sa sobom kući kako bi bio siguran da je kamera dovoljno jednostavna. Želio je da “majke Amerike” mogu raspakirati kameru, staviti film i napraviti savršenu fotografiju.

U doba digitalne fotografije, zaboravljamo koliko je vremena nekada bilo

potrebno za razvijanje fotografije. Od pritiska gumba do tamne komore, bio je dug put. Ako bi se negativ izložio svjetlu fotografija bi bila uništena. Landa bi se moglo nazvati i jednim od pionira modernog “selfija”.

Trogodišnja Jennifer Land željela je 1944. vidjeti sliku obiteljskog odmora koju je njen otac upravo fotografirao, no na njeno razočaranje ta tehnologija još nije postojala. Stoga ju je njezin otac Edwin Land odlučio izumiti. Početkom 1947. Land je demonstrirao polaroid kameru na sastanku Optičkog društva Amerike, te je dvije godina kasnije Polaroid kamera model 40 Land film bila na prodaji za 89.75 dolara u dućanu Jordan Marsh, a težila je oko dva kilograma. Izbrao je pravu godinu, pravo mjesto i pravu cijenu. Smatrao je da kamera ne smije stajati više od sto dolara. Strategija mu je bila da cilja na novostvoreni srednji sloj poslijeratnog SAD-a, nije želio da kamera bude preskupa, jer izostavlja veliki dio tržišta a ni previše jeftina jer se na ljudima slabe kupovne moći ne može zaraditi. Drugi svjetski rat završio je dvije godine prije toga i odjednom svatko je mogao kupiti i koristiti “čarobnu” kameru, u par trenutaka svatko je mogao biti fotograf. Iako je kamera bila pristupačne cijene, najskuplji dio je bio film koji je koristila.

Polaroid je samo jedan od tehnoloških otkrića koje je Land izumio i komercijalizirao. Svi njegovi izumi bili su zasnovani na interakciji raznih materijala sa svije-

tlom. Tehnologiju kojom se prikazuju 3D filmovi izumili su Land i njegovi suradnici. Kamera na sada poznatim američkim avionima modela U-2 bila je Landov proizvod. Osim komercijalnog posla, bavio se stručnim teoretičkim problemima iz područja fizike i kemije gdje je usavršavao složenu znanost fiziokemije koja daje neutralan ili obojan ton svim fotografijama.

Njegovi izumi koriste se i danas, polarizirano svjetlo koristi se u ekranima tekućih kristala (LCD), u naočalama koje odbijaju prejako svjetlo, te u znanstvenom i medicinskom istraživanju. Polaroid je prihvaćen kao generičan naziv za sve filmove tog tipa. Prije digitalnih načina pohrane podataka, polaroidi su bili najprihvatljivija i najučinkovitija metoda za dobivanje slika u mnogim znanstvenim djelatnostima. Landovi doprinosi nisu samo vezani za patentiranje i tehniku. Njegovo shvaćanje interakcije svjetla i tvari dovelo je do novih uvida kako ljudsko oko vidi boje. Landova Retinex teorija boja (spoj riječi retina i cortex) trudi se objasniti kako ljudi zapažaju boje koje nisu nužno prisutne, tj. da oko i mozak stvaraju iluzije boja i nadopunjuju sliku.

Nakon Landove smrti 1991. godine, korporacija Polaroid se dulje vrijeme nalazila u financijskim problemima. Nisu bili dovoljno spremni na integraciju digitalne fotografiju, no to se mijenja s današnjim trendovima kada mladi pokazuju novo zanimanje za instant fizičku prezentaciju slike.

BEN&JERRY'S: OD BENZINSKE POSTAJE DO SLADOLEDNOG CARSTVA

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Kada pomislimo na početke uživanja u sladoledu u Americi u prvom dijelu 20. stoljeća, uglavnom nam prvo na pamet padaju talijanski iseljenici koji su svojim dolaskom i tu slasticu donijeli preko oceana. Međutim, više židovskih poduzetnika odgovorno je za razvoj novih inventivnih okusa i rast popularnosti sladoleda među američkim stanovništvom. Jedan od njih je dvojac Ben Cohen i Jerry Greenfield odgovoran za sladoled Ben&Jerry's.

Do prije koju godinu u sladoledima Ben&Jerry's moglo se uživati samo u inozemstvu, ali sada se taj brend, koji je uvjerljivo među najpopularnijima u svijetu, može kupiti i u Hrvatskoj. Prvo se sramežljivo pojavio samo u odabranim trgovinama a potom postao dostupan i diljem zemlje zahvaljujući trgovačkim lancima. Kremast je, sladak, originalnih okusa i kombinacija, čudnovatih imena, s popularnim 'chunksima' odnosno komadićima kolača, keksa, orašastih plodova, voća ili bombona. Tu su i preljevi, veganski sladoledi, smrznuti jogurti — ali i poprilično visoka cijena.

Ben&Jerry's potječe iz Vermonta gdje su ga osmislili Cohen i Greenfield, ali samo rijetki znaju da se sladoled zove upravo po njima te da su obojica Židovi.

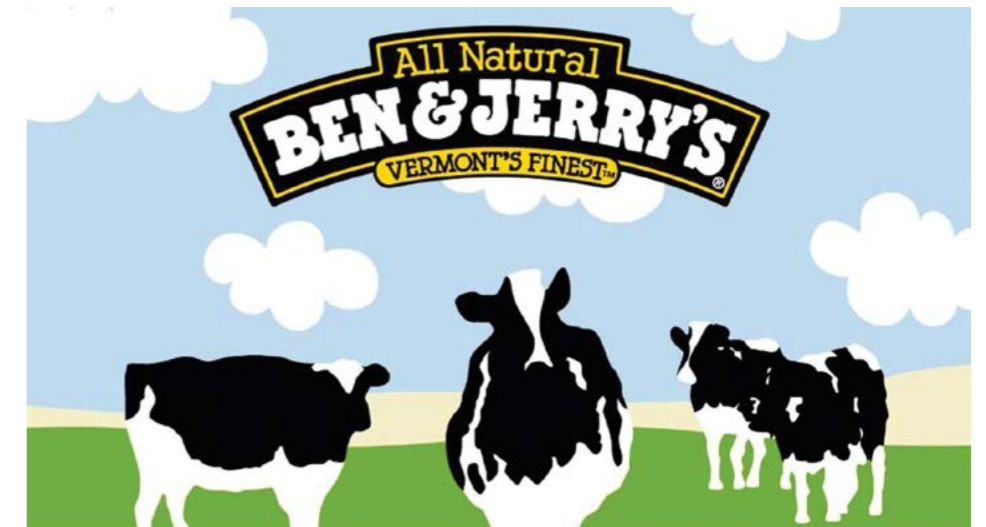

Uz to što su poslovni ljudi, oni su i aktivisti i filantropi a svoje poslovno carstvo utemeljili su na tri stupa od kojih je jedan, iznimno važan, i onaj društveni.

Priča o Ben&Jerry's započela je 1978. kada su Cohen i Greenfield nakon položnog dopisničkog tečaja izrade sladoleda koji ih je stajao 5 dolara preuredili staru benzinsku postaju u Vermontu u sladoledarnicu i počeli prodavati sladoled. Cohen i Greenfield bili su prijatelji iz djetinjstva rođeni u razmaku od četiri dana 1951. godine u Brooklynu u New Yorku. Moglo bi se reći da im je sladoled kolao venama jer su se već u mladosti bavili njegovom prodajom. Iako je jedan šetao po koledžima ne uspijevajući se skrasiti ni na jednom te se počeo baviti lončarstvom a drugi je želio studirati medicinu, u jednom trenutku svoje mladosti donijeli su odluku da će zajedno krenuti u biznis s hranom. Počeli su s 'bagelima' ali i zaključili da je potrebna oprema preskupa pa su se okrenuli sladoledu. Odluka je pala da je Burlington u Vermontu idealna lokacija za sladoledarnicu jer se radilo o studentskom gradu bez takve vrste dućana i na preuređenoj pumpi nastao je prvi Ben&Jerry's.

Originalna prodavaonica sladoleda postala je omiljeno okupljalište pripadnika lokalne zajednice, a Ben i Jerry trudili su se privući ih na mnogo načina. Tako su na prvu obljetnicu otvaranja dijelili besplatne sladolede što je tradicija koja se i dalje nastavlja. Vrlo brzo, već 1980. godine, dvojac je počeo proizvoditi sladoled u čašicama koje je prodavao u lokalnim dućanima, a godinu kasnije 1981. proširili su se i otvorili prvu franšizu u Shelburneu u Vermontu. Dalje se šireći, tvrtka je 1988. imala dućane u 18 američkih država, a iste godine dobili su nagradu od Ronalda Reagana za najbolje male poduzetnike godine.

Razvoj tvrtke nije cijelo vrijeme išao glatko. Jedno razdoblje sukobili su se

s Häagen-Dazsom oko distribucijskih prava. Suočeni sa svojom brzorastućom kompanijom, postalo je jasno da utemeljitelji trebaju nekoga s više poslovnih sposobnosti i oštroumnosti kako bi im posao nastavio rasti. Na kraju, 2000. godine, međunarodni prehrambeni gigant Unilever kupio je brend Ben & Jerry's.

Taj aranžman omogućio je podružnici Unilevera Ben & Jerry'su da se fokusira na svoj posao na način koji je više socijalno svjestan što je njihova koncepcija od početka. Primjerice, autobus kompanije ima solarne panele, za proizvodnju sladoleda kažu da koriste mlijeko bez hormona i jaja iz slobodnog uzgoja, a neki od proizvoda dolaze s Fairtrade certifikatom.

Tvrtka je u više od 40 godina postojanja postigla kulturni status i danas je njihov sladoled dostupan u više od 40 zemalja diljem svijeta. Uz to, tvrtka podupire pitanja poput rasne jednakosti, klimatskih promjena i prava glasa, osuđuje bijeli supremacizam, a odvojeno od tvrtke, Cohen i Greenfield već dugi niz godina daju podršku socijalnim pitanjima.

Na različitim internetskim stranicama koje objavljuju zanimljive podatke o tvrtki može se naći da u uredima imaju

tobogan, da zaposlenici dobivaju tri čašice sladoleda dnevno svaki dan ali i besplatnu članarinu u fitness centru. Cohen navodno ima jako slab osjet njuha i okusa, tzv. anosmiju, pa provjerava teksturu dok okuse smišlja Greenfield. Za razvoj novog okusa treba 18 do 24 mjeseca. Neki sladoledi razvijaju se na temelju sugestija potrošača, pa je na taj način razvijen i jedan od njihovih najpoznatijih okusa, Cherry Garcia. Na njihovoj web stranici postoji način da sami potrošači predlože novi okus, kombinaciju i ime sladoleda. Pa tko želi i ima dovoljno imaginacije, može probati. Što se tiče imena, samo je nebo granica, i čini se — što čudnije, to bolje. Već su u prodaji Phish Food, Chunky Monkey, Tonight Dough, Jamaican Me Crazy, Americane Dream.

I konačno, ne zaboravljaju sladolede koje više ne proizvode ili koji se nisu pokazali kao pun pogodak na tržištu. U Vermontu, u blizini njihove tvornice, postoji groblje s nadgrobnim spomenicima svakom sladoledu koji se umirovio ili nije uspio. Tristotinjak okusa našlo je posljednje počivalište na tom neobičnom mjestu.

SEGWAY

— JEDAN OD SVJETSKIH IZUMA DEANA KAMENA

PIŠE: PABLO BRONSTEIN

Američki izumitelj Dean Kamen poznat je po svojim izumima Segway i IBOT. Segway Human Transporter (Segway HT; kasnije zvan Segway Personal Transporter; Segway PT) motorizirano je vozilo na dva kotača koje omogućava putnicima maksimalnu brzinu od 20 kilometara na sat.

Dean Kamen rođen je 5. travnja 1951. u New Yorku u židovskoj obitelji. Njegov otac Jack bio je slavni ilustrator, a Dean je već u tinejdžerskim godinama zarađivao na svojim idejama: lokalni muzičari i muzeji plaćali su mu da za njih osmisli sustave rasvjete i ozvučenja. Prije nego što je maturirao, godišnje je zarađivao oko 60.000 dolara.

Kamen je tijekom studija na institutu više tehničke škole Worcester u Massachusettsu razvio prijenosnu pumpu za infuziju, prvi od stotine patenta koje je držao u SAD-u i drugim državama. Kao i brojni drugi inovatori Silicijske doline, rano napušta studij 1976. kako bi osnovao tvrtku AutoSyringe, Inc. čija je svrha bila proizvesti i plasirati pumpu na tržište, a 1982. prodaje tvrtku korporaciji Baxter International. Iste godine osniva korporaciju DEKA Research & Development, te sastavlja tim koji će se baviti inovacijom na području STEM-a. Najpoznatiji

od tih proizvoda bio je prijenosni stroj za dijalizu bubrega težine 10 kilograma. Njegov stav prema inovacijama i sučeljavanju s velikim problemima može se najbolje shvatiti iz njegovog shvaćanja Biblijske priče o Davidu i Golijatu. “Bio je taj mali tip David, koji je imao veliki problem, Golijata, kojeg je pobijedio pomoću tehnologije, pa sam pomislio ‘Wow, tehnologija je cool.’”

Godine 1999. Kamen predstavlja IBOT. Bio je to uređaj sličan invalidskim koli-

cima koji omogućava korisniku da stoji uspravno na dva kotača, te da se služi stepenicama. Žiroskopski stabilizatori koji su omogućili nevjerovatnu stabilnost IBOT-a bili su ključan dio tehnologije za Segway, njegov sljedeći izum. Kamen je smatrao da će Segway unaprijediti urbani prijevoz i automobile učiniti nepotrebnim i suvišnim. Imao je viziju, da će svi budući urbani projekti i izgradnja infrastrukture računati na to da će ljudi koristiti Segway kao osnovno prijevozno sredstvo.

Kamen je sanjar koji je vjerovao u uspjeh svojih proizvoda, no učinio je marketinšku grešku. Predugo je skrivao svoj izum od javnosti te su se očekivanja izmakla kontroli. Čak se i popularni South Park našalio na račun tajanstvenosti Segwaya što je povećalo interes za proizvod. Jedino što se sigurno moglo znati o Segwayu je ono što je Kamen reklamirao, obećanja i inovacije. Informacije su bile štute, nitko zapravo nije znao kakve će funkcije Segway imati i kako će izgledati. Nisu od pomoći bile ni brojne glasine iz Silicijske doline o nevjerovatnoj tehnologiji koja i danas zvuči kao znanstvena fantastika — navodno je i Steve Jobs rekao da će Segway imati jednaki utjecaj na svijet kao i osobno računalo. Računalo trenutno imamo svi u džepu, ali gdje je Segway? Kada je u prosincu 2001. Segway napokon vidio svjetlo dana, nije mogao ispuniti nerealna očekivanja potencijalnih kupaca koji su očekivali čudo. Umjesto revolucionarnog izuma, dobili su dobar izum kojemu nisu dali šansu. U javnosti se stvorila slika o Segweyu kao pretencioznom proizvodu bez opravdane svrhe, a ne vozilu koje će promijeniti sve što znamo o urbanom prijevozu. Sedam godina kasnije Kamen prodaje Segway HT britanskom poduzetniku koji mu mijenja ime u Segway PT. Usprkos velikim očekivanjima, Segway nikada nije dobio na popularnosti te se 2020. njihova proizvodnja obustavlja.

Iako je Segway kao proizvod bio komercijalni neuspjeh, on sadrži impresivnu tehnologiju koja se inače nalazi u avionima. Žiroskopski senzori nagiba i baterije povezani s računalom koje sto puta u sekundi mjere središte mase vozača kako bi održao ravnotežu. Složen sustav softvera i hardvera koji može za pet centi raditi cijeli dan. Američka agencija za sigurnost proizvoda ocijenila je Segway sigurnijim od većine komercijalnih pro-

izvoda, štoviše Segway je toliko siguran da se može mjeriti sa sigurnosti opreme za zdravstvenu skrb. No usprkos tome nije izbjegao kontroverze.

Od 2010. pa do sada, internetom i društvenim mrežama kruže glasine da je izumitelj Segwaya poginuo u bizarnoj nesreći vozeći svoj proizvod, no te glasine su netočne. Dean Kamen je živ i zdrav, te i dalje radi na novim izumima kao što su ručna proteza za stradale vojnike i sustavi za pročišćavanje vode za piće. Unesrećeni je zapravo britanski milijarder i poduzetnik James William Heselden poznat kao “Jimi” Heselden, prijašnji vlasnik Segway Inc., tvrtke koju

je kupio u prosincu 2009. od Kamena. Prema istrazi koju je provela britanska policija i svjedočenju mrtvozornika, Heselden je podlijegao ozljedama koje je zadobio kada je sa Segwayem sletio s litice na svom imanju u Engleskoj.

Priča o Segweyu još nije gotova, Kamen je dokazao da ima želje za kompaktnim oblikom prijevoza. Električni romobili postaju sve češća pojava u urbanim sredinama, služe za kratke vožnje koje su predaleke za hodanje i neisplative za automobil. Ako nema mjesta za Segway, ima mjesta za neku novu inovativnu ideju Deana Kamena.

KAKO JE SYL GOLDMAN PROMIJENIO NAČIN NA KOJI KUPUJEMO

PIŠE: J. C.

Jeste li se ikada zapitali tko je izmislio kolica koja svakodnevno koristimo u dućanima kada kupujemo sve ono što nam je potrebno (ili nam nije potrebno)? Ne, to nije bila žena. Bio je to američko-židovski poslovni čovjek imenom Sylvan Nathan Goldman.

“Syl”, kako su ga zvali njegovi prijatelji, rođen je u židovskoj obitelji 15. stude-

noga 1898. godine u Oklahomi. Njegov otac Michael bio je porijeklom iz Latvije, a majka Hortense Dreyfus iz Francuske. Sylvan je bio odgajan u židovskoj vjeri. Borio se u Prvom svjetskom ratu a nakon toga se zajedno sa svojim bratom Alfredom preselio u Kaliforniju gdje su radili u trgovini. Nakon tog iskustva vratili su se kući gdje su se pridružili svojim ujacima u stvaranju novog poslovnog projekta — “supermarketa”, nove vrste dućana koju su otkrili u Kaliforniji u kojem kupci mogu sve ono što im je potrebno pronaći ispod jednog krova i sami s polica uzeti ono što žele.

Prije pojave supermarketa, kupci su uglavnom kupovali u raznim specijaliziranim trgovinama: mesnicama, pekarama, voćarnama itd. U svakoj od tih trgovina, posluživao bi ih prodavač i način kupovine bio je potpuno drugačiji od onoga u supermarketima.

Syl i njegov brat otvorili su svoj prvi supermarket Sun Grocery Company 3. travnja 1920. godine u Tulsu. Doživjeli su takav uspjeh da su u roku od godine dana otvorili diljem Oklahome još 21 supermarket. Tri godine kasnije, obiteljski biznis uključivao je 55 dućana.

Braća su 1929. godine prodali svoj lanac trgovina ali su većinu zarađenog novca izgubili kada je burza tržišta dionica doživjela slom. Ali Syl se nije tako lako predavao. Do 1936. godine, Syl je

bio vlasnik trgovina Humpty-Dumpty i shvatio je — nakon što je promatrao žene koje su kupovale u njegovom dućanu i koje su se borile s košaricama u jednoj ruci i s djecom u drugoj ruci — da mora postojati lakši način kupovanja. I tako je izmislio kolica za kupovinu koja će olakšati kupcima kupovinu a istovremeno, bio je siguran, na taj će način i više kupovati jer će imati slobodne ruke.

Ideju za izgled budućih kolica dobio je dok je promatrao svoj stolac s kotačićima u uredu. Syl je pomislio: zašto ne bih stavio košaricu za kupovinu na kotače i tako olakšao mobilnost kupaca? Prema jednom izvoru, Syl je odmah pojurio do svog radnika Freda Young i zamolio ga da mu pomogne realizirati ideju i napraviti prvi model.

Prvih nekoliko pokušaja nisu bili uspješni, ali 1936. godine kolica za kupovinu Syl Goldmana bila su proizvedena i patentirana.

Na veliko iznenađenje, Goldmanovi kupci nisu odmah bili oduševljeni s novim izumom. Muškarci su ih smatrali preženkastim, a žene su ih odbijale koristiti jer su ih previše podsjećale na guranje dječjih kolica.

Kako bi promovirao svoj izum, 39-ogodišnji Syl je platio reklame u novinama na kojima su muški i ženski modeli gurali novi izum u njegovom dućanu i pokazivali koje to sve prednosti ima. Osim

toga, zaposlio je i ljude koji su dočekivali njegove kupce u supermarketu kako bi im na što bolji način objasnili praktičnu stranu kolica za kupovinu. Prvi model kolica za kupovinu se sklapao, ali Goldman je kasnije izmislio novi model koji se nije trebao sklopiti nakon kupovine.

Izum je s vremenom prihvaćen i Goldman je postao multimilijunaš. Prodao je svoja kolica za kupovinu drugim lancima supermarketu i do 1940. godine na isporuku njegovih kolica moralo se čekati sedam godina.

Syl Goldman se 1931. godine oženio s Margaret “Babe” Katz i imali su dva sina:

njegovi sinovi su preminuli pod sumnjivim okolnostima, Monte 1995. a Alfred 1997. godine. Govorilo se da su braća počinila samoubojstvo zbog toga što su potrošila većinu od 400 milijuna dolara koje su naslijedili od oca.

Syl Goldman i njegova supruga bili su poznati filantropi. Posebno su voljeli umjetnosti, ali dio novaca davali su i Nacionalnoj konferenciji kršćana i Židova.

Sylvan Goldman preminuo je u 86. godini života 25. studenoga 1984. godine, tjedan dana nakon što je preminula njegova supruga.

EPILADY — PRVI EPILATOR NA SVIJETU

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Ne postoje problemi, samo rješenja — tako jedan novinar opisuje izraelske izume, inovacije, tehnologije i koncepte. Jedan od takvih izuma pojavio se 1986. s prvim epilatorom, ručnim uređajem na struju veličine tadašnje telefonske slušalice, revolucionarnim jer je čupao dlačice zajedno s korijenom. Iza uređaja nazvanog Epilady stoje dva izraelska inženjera, Yair Dar i Shimon Yahav. Čast da isprobaju novi izum dobile su njihove supruge, a prihvatila ga je kompanija Mepro u kibucu HaGoshrim čiji je tim počeo proizvoditi uređaj i stavljati ga na tržište u Izraelu.

U prvoj godini u Izraelu je prodano oko 200.000 komada. Kako je pisao NYT, cvjetajući posao stvorio je i probleme

vlasnicima. Tvornica i izraelska vojska navodno su se međusobno natjecali oko limitirane opskrbe metalnim dijelovima koje su trebali i jednim i drugim, a kompanija Mepro potrošila je i poprilični novac u borbi za patentnu zaštitu širom svijeta.

Već godinu dana kasnije, 1987., počelo se s izvozom Epiladyja i u sljedeće dvije i pol godine prodano je 2,5 milijuna komada. U šest mjeseci nakon što je Epilady ušao u velike lance u SAD-u postao je jedan od najprodavanijih proizvoda za osobnu njegu. Dva Božića zaredom, u Americi je bio apsolutni hit kao dar. Epilady je revolucionarizirao način uklanjanja dlačica i pokrenuo stampedo imitatora i konkurenata te gotovo preko noći postao jedan od najvažnijih izraelskih ne-vojnih izvoznih proizvoda.

Nije ni čudo da su se žene pomamile za uređajem koji im je olakšavao sva-

kodnevni život, a pritom nije radio nered poput voska ili šećerne paste. Rezultati su trajali tjednima, a bol je bila kratka.

Današnji uređaji sofisticiraniji su od onih proizvedenih prije gotovo 40 godina, ali neki se i dalje zaklinju u one prve koje kažu da su im promijenili život.

IZ NOVODOBNE POVIJESTI PRAŠKIH ŽIDOVA: ZABORAVLJENA I PROGANA ELITA

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

U studenom 2011. godine imao sam na Filozofskom fakultetu Karlova sveučilišta u Pragu prigodu posjetiti izložbu naslovljenu “Prognana elita” (“Vytěšněná elita”), posvećenu tragičnom usudu profesora i studenata praškog Njemačkog sveučilišta koje je između dva svjetska rata djelovalo u tom gradu i spadalo među najelitnije i najprestižnije srednjoeuropske visokoškolske institucije. Većina profesora i dobar dio studenata bili su Židovi ili su bili židovskog podrijetla; oni konzervativniji su deklarirali svoju pripadnost judaizmu, dok su oni liberalniji uglavnom bili sekularni Židovi, koji nisu krili pripadnost židovskoj zajednici, kulturi i tradiciji, a istodobno su se osjećali i Nijemcima i Česima, jer su se fizički, egzistencijalno, jezično i obrazovno stopili sa sredinom (i etnicitetima) u kojoj su bili rođeni. Smatrali su se ravnopravnim građanima s ostalim članovima zajednice i tu su ravnopravnost manifestirali lojalnošću prema zajednici u kojoj su živjeli. Naravno, bili su svjesni opasnosti latentnog antisemitizma koji je bio

prisutan i povremeno je znao buknući u Pragu, ali i cijeloj Čehoslovačkoj, ali ove provale antižidovskih resentimenata, naizgled bez vidljivog razloga, jednakom brzinom kojom su nastajale, tako su i nestajale. Većina Židova nije im pridavala osobitu važnost jer kako je to u svojim uspomenu (na zatočeništvo u Terezinu, Auschwitzu, ali i na međuratni život u Pragu, s posebnim osvrtom na Njemačko sveučilište), zapisao praški Židov, prof. dr. antičke povijesti na Karlovom sveučilištu, Pavel Oliva (Pavel Ohrenstein): “Kao dječak primao sam vjersku pouku kod rabina iz Žiškova, Scherckera; u nacističkim logorima sam izgubio vjeru u Boga, a nakon što sam se vratio kući ponovno sam se pridružio židovskoj zajednici, ali nikada se nisam želio niti mogao odreći i svoje pripadnosti njemačkoj zajednici, bez ogleđa na zla koja su nacisti počinili meni, mojoj obitelji i mom narodu. Moja djeca, kao i unuci, gaje slične osjećaje pomiješanosti židovskog, njemačkog i češkog identiteta kao nešto posvema prirodno; u podjednakoj mjeri respekti-

raju židovsku, njemačku i češku kulturu i jezik, a prema kršćanstvu i judaizmu iskazuju puno poštovanje”. Ova Olivina izjava mogla bi u velikoj mjeri biti i slika imaginarnog, kolektivnog portreta većine bivših profesora i studenata Njemačkog sveučilišta, koji su upravo zbog višestrukosti svog identiteta prošli pravu kalvariju između dva svjetska rata, tijekom i poslije rata, naravno oni malobrojni koji su ga uspjeli preživjeti.

Za vrijeme njemačke okupacije Čehoslovačke, odnosno nacističkog Protektorata, profesori Njemačkog sveučilišta židovske pripadnosti, našli su se na meti žestokih progona i pogroma; većina ih je skončala u logorima smrti, a tek manji dio uspio je preživjeti strahote zatočeništva, dok su rijetki uspjeli na vrijeme, prije ulaska nacista u zemlju, emigrirati u SAD i Veliku Britaniju, ali svi su oni bili, u većoj ili manjoj mjeri, obilježeni tragedijom Holokausta. Svršetkom rata, malo tko se od preživjelih vratio u Prag, a i oni koji su to učinili, ubrzo su fizički i psihički slomljeni, preminuli ili emigrirali u

tadašnju Palestinu jer su nove komunističke vlasti ponovno počele potpirivati antisemitsku histeriju i preživjele Židove sumnjivati kako su u logorima prist(ja)li na kolaboraciju s nacistima samo kako bi izvukli živu glavu.

Na izložbi “Prognana elita”, a kasnije i u istoimenoj knjižici (autora Petera Hlavačka i Dušana Radovanovića, obojica znanstveni suradnici Collegia Europae, institucije koja se bavi novodobnom poviješću, antisemitizmom, nacionalizmima i sl.) bili su prikazani mini-biografski medaljoni (portreti) većine članova profesorskog zbora Njemačkog sveučilišta, koji su zarad svog židovskog podrijetla bili izloženi rasnoj diskriminaciji. Također su bili izloženi i dnevnički zapisi, uspomene, sjećanja, memoari autora koji su svjedočili o svim strahotama tog (ne)vremena, ali i o društvenoj i duhovnoj klimi u akademskom životu Praga. Između ostalih, uz već spomenute Olivine zapise, svakako treba istaknuti i dnevničke zapise Emila Utitza i Victora Ehrenburga, zapravo dva ključna svjedočka tih teških i tragičnih godina, a koji su na relevantan način, kao profesori Njemačkog sveučilišta najbolje mogli opisati atmosferu i odnose u toj instituciji od svršetka Prvog svjetskog rata, pa do sve većeg utjecaja nacista na profesorski zbor, dok konačno njime nisu i zavlitali nakon uspostave Protektorata. Izložba je bila toliko dojmljiva, da je na mene, iako je od tada prošlo gotovo deset godina, ostavila snažne utiske i od tog doba počeo sam se intenzivno (na žalost ne i sustavno) baviti svim onim što se doticalo ove provokativne teme. Na žalost, izvornih materijala je malo; mnogi su uništeni, a oni postojeći zapravo nisu dostupni, jer nisu sistematizirani, razbacani su, dijelom po njemačkim i praškim, ali uglavnom bečkim arhivima. A radi se o ljudima impresivne intelektualne biografije, odnosno o svojevrsnoj “velikoj

enciklopediji mrtvih”, jer ih je većina bila ubijena u nacističkim logorima smrti. Ući u trag njihovim biografijama i njihovom djelovanju veliki je izazov za buduće istraživače koji bi se njihovom mišlju i

stvaralaštvom trebali baviti, jer svjedoče o vitalnosti i neuništivosti židovskog duha kao takvog. Također je nemjerljivo važno i šire progovoriti o tom fenomenu, jer zrcali, ne samo jednu tragičnu epohu

THE GREEK STATE

Victor Ehrenberg

ROUTLEDGE LIBRARY EDITIONS:
POLITICAL SCIENCE

židovske povijesti, već i govori o načinima (ne)razumijevanja višestrukosti identiteta, a što je na prostorima Srednje Europe (oduvijek) bio problem. Židovi, posebice oni sekularni, najviše su bili “pogođeni” raznorodnošću identiteta, a zahvaljujući kojem su, usprkos užasima antisemitizma, stvorili bogatu, specifičnu civilizaciju koja je cvjetala između dva svjetska rata, a koja je u Holokaustu bila gotovo uništena. Tragove te civilizacije najbolje i najviše možemo naći u materijalima vezanim uz rad Njemačkog sveučilišta, ali protokom vremena sve više prijete opasnost da se i oni počnu gubiti, a time bi zapravo svi mi izgubili dobar dio našeg, vlastitog sveeuropskog identiteta, u kojem židovsko nasljeđe (za)uzima više nego istaknuto i važno mjesto. Priča o usudu profesora i studenata Njemačkog sveučilišta u Pragu, na fascinantan način osvještava tu duhovnu dimenziju koja sve više blijedi i nestaje.

Praški je sveučilišni život između dva svjetska rata bio iznimno bogat i raznorodan, što danas mnogi pripisuju ne samo nasljeđu i visokim dometima duhovne tradicije i kulture tamošnje sredine, već i činjenici da je Masarykova Čehoslovačka bila tolerantna i demokratska zajednica u kojoj je kritička otvorenost prema novim znanstvenim idejama i umjetničkim tendencijama igrala dominantnu ulogu. Uz njemačko Karl-Ferdinandovo sveučilište (kako se tada zvalo), na kojem su djelovale i takve veličine kao što su bili filozof Ernst Mach, povjesničar Adolf Bachmann, a jedno vrijeme čak i nobelovac Albert Einstein; 1882. godine iz njegovog sastava izdvojilo se i formiralo novo češko sveučilište, koje danas predstavlja legitimnog nasljednika Karlovog sveučilišta utemeljenog još 1348. Pojava novog sveučilišta pridonijela je poboljšanju intelektualne komunikacije i konkurencije između ove dvije institucije, ali i dvije “duhovno moćne” akademske zajednice.

Studenti njemačke narodnosne pripadnosti podrijetlom iz Češke, Moravske i Šlezije, od kojih su mnogi zapravo nosili židovsko podrijetlo, u pravilu su upisivali Njemačko sveučilište, ali su dobrim dijelom odlazili kasnije u Beč na daljnje usavršavanje. Međutim, Prag im je bio i ostao alma mater koju su s ponosom spominjali. Neposredno, nakon Prvog svjetskog rata, nastankom nove tzv. Masarykove Čehoslovačke, odnosi između njemačkog i češkog praškog sveučilišta su se znatno zaoštrili, jer su njemački profesori 1919. godine bili prinuđeni na iskazivanje vjernosti novostvorenoj državi, što je kod dijela tzv. čistokrvnih Nijemaca bilo dočekano s određenom dozom otpora i odbojnosti. Konzervativni, nacionalistički orijentirani nastavnici i studenti javno su iskazivali svoje nezadovoljstvo, dok liberalna tzv. židovska struja u tomu nije vidjela veći problem. Spor je nastao oko naizgled banalnih stvari; pitanja tko ima pravo koristiti se imenom Karlova sveučilišta, kojeg je utemeljio njemačko-češki kralj Karlo IV., a samim time, tko se može koristiti insignijama, pečatima, arhivima, kao i ostalom sveučilišnom imovinom. Na koncu, spor je riješen tako da je češko Karlovo sveučilište postalo vlasnikom Karolinuma (rektorata), samim time dobilo je pravo nasljeđivanja nekada zajedničke sveučilišne imovine, a njemačko se sveučilište službeno preimenovalo u Deutsche Universität Prag, ali napetosti time nisu prestale; trzavice su praktički trajale cijelo vrijeme postojanja tzv. Prve čehoslovačke republike. Dio njemačkog nacionalističkog profesorskog zbora, odbijao je Česima vratiti spomenute insignije, tek 1934. nakon velikih demonstracija u Pragu, u kojima su najgrlatiji bili upravo liberalni češki Židovi, u formalnom smislu spor je bio riješen. Međutim, kada je 1938. bio potpisan sramotni sporazum u Münchenu, kojim su zapadni saveznici prepustili

MAXIMILIAN ADLER

Čehoslovačku Hitleru, a posebice kada je došlo do njemačke okupacije zemlje, među prvim potezima nacističkih vlasti bilo je zatvaranje svih čeških visokih škola (17. studeni 1939.), a svi profesori i studenti židovske pripadnosti koji su radili i učili na Njemačkom sveučilištu, bili su na temelju rasnih Nürnberških zakona izbačeni i bilo im je zabranjeno predavati i (ili) studirati. Ali, time nisu bili pogođeni samo češko-njemačko-židovski kadrovi već i brojni Nijemci koji su nakon dolaska Hitlera na vlast 1933. napustili domovinu i u Pragu našli svoj novi dom. Po dolasku na novo radno mjesto i u novu sredinu bili su radosno dočekani kao veliko intelektualno pojačanje, ali kako je eskalirala kriza, kako je jačao Hitler, te kako je Prag sve više morao voditi računa o zahtjevima Berlina, u rujnu 1938. češka je vlada pozvala njemačku akademsku elitu da iznova potpiše lojalnost Republici, što je izazvalo bijes i Hitlera i nacista, ali i otpor dijela njemačkih profesora. Nacisti su pozvali sve njemačke profesore “arijevce” da se vrate u domovinu, a istodobno do jučer harmonični odnosi

između studenata različite etničke pripadnosti su se poremetili. Arijevci su izražavali svoju superiornost, odbijali su se družiti sa Židovima, a češka vlada je sve to nemoćno promatrala. Početkom 1939. nova je češka, pronjemački orijentirana vlada, popustila pritiscima iz Berlina i izdala dekret kojim zabranjuje studij svim Židovima na sveučilištu, time su pokrenuti procesi nasilne arijevizacije školstva; gotovo 80 % profesora zarad svog “nepodobnog” podrijetla bilo je umirovljeno. Jedina veća intelektualna čistka od one u Pragu bila je provedena na berlinskom sveučilištu, koje je time doživjelo posvemašnju devastaciju. U ožujku 1939. došlo je do novih tektonskih poremećaja; osobnom Hitlerovom odlukom praško Njemačko sveučilište došlo je pod izravnu jurisdikciju Trećeg Reicha. Sveučilište je dobilo novo ime Deutsche-Karls Universität Prag, a za novog dekana bio je imenovan istaknuti njemački nacionalist prof. dr. Emil Schwarz; međutim, stvarni sveučilišni gaulajter postao je frenetični nacist Konrad Bernhauer (prof. biokemije) koji je u NSDAP-u zauzimao visoke funkcije. Tako je Njemačko sveučilište bilo definitivno očišćeno od Židova, a svi profesori i studenti “nearijevci” tijekom rata prošli su pravu kalvariju.

Svršetkom rata tzv. Benešovim dekretima bilo je ukinuto Njemačko sveučilište, a nakon što su 1948. čehoslovački komunisti preuzeli vlast, (u)činili su sve da se ta institucija posvema izbriše i izbacila iz nacionalnog, kolektivnog sjećanja. Na žalost, u velikoj mjeri su u tomu uspjeli, jer su tim restriktivnim, programiranim zaboravom bili u stranu gurnuti i brojni ugledni znanstvenici židovske pripadnosti koji su na njemu svojedobno radili i koji su bili među prvim žrtvama nacističkog rasnog ludila. Međutim, kada se malo bolje pogleda češko-njemačka akademska povijest Praga, kada se pobroji što su

sve ti ljudi radili i kakav su ugled u svijetu uživali, vidimo o kakvim se to velikom gubitku radilo, odnosno o kakvim se to visoko moralnim i intelektualno snažnim osobama radilo, od kojih su mnogi svojim teorijskim spoznajama u bitnom obogatili našu novodobnu kulturu i civilizaciju. Samo ću ukratko spomenuti neke istaknute ličnosti, reprezentive društveno-humanističkog akademskog milieua, kako bih ilustrirao njihove visoke stvaralačke domete, ali i njihov teški egzistencijalni usud, zatočeništvo u logorima smrti, kao i poslijeratno stradalništvo, naravno onih koji su imali sreću preživjeti Holokaust.

Prvo bih spomenuo nekolicinu najznačajnijih koji su bili ubijeni ili su od gladi, raznih bolesti i fizičke iscrpljenosti umrli u konc-logorima; a tu se svakako ističe Käthe Spiegel (Prag, 1898. – Łódź, 1941.), istaknuta njemačko-židovska povjesničarka i jedna od prvih aktivistica u borbi za ženska prava. Njezin otac Ludwig Spiegel (1864. – 1924.) bio je profesor na Pravnom fakultetu Njemačkog sveučilišta i jedan od bliskih suradnika Tomasa Masaryka. Käthe je 1931. doktorirala filozofiju; usavršavala se u SAD-u (Library of Congress) gdje je proučavala američku revoluciju, o čemu je objavila i opsežne studije. Bila je i politički aktivna, podupirala je njemačke građanske liberalno-demokratske stranke u Čehoslovačkoj. Dolaskom nacista na vlast, bila je suspendirana s posla, tako da je jedno vrijeme radila kao voditeljica knjižnice na Filozofskom fakultetu Njemačkog sveučilišta, a kada je pokušala pobjeći iz zemlje, uhitili su je i deportirali u geto u Łódzu, gdje je bila ubrzo i ubijena.

Samuel Steinherz (Güsing, 1857. – Terezín, 1942.), bio je profesor austrijske povijesti, a jedno vrijeme i rektor Njemačkog sveučilišta u Pragu. Bio je istaknuti paleolog i numizmatičar, a zbog sve većeg utjecaja nacista na sveučilištu, dao je ostavku na rektorsko mjesto, ali sve do

OTTO STEIN

1936. radio je kao voditelj Povijesne komisije Njemačkog društva za znanost u ČSR. Najpoznatiji je kao urednik zbornika “Die Juden in Prag”, enciklopedijskog niza, najrelevantnijeg za upoznavanje židovske povijesti na prostorima Srednje Europe. Jedno se vrijeme skrivao, ali 1942. nacisti su ga uhitili i deportirali u Terezín gdje je i umro.

Siegfried Reiter (Novy Rousinov, 1863. – Auschwitz, 1943.), klasični filolog i dekan Filozofskog fakulteta Njemačkog sveučilišta; bavio se proučavanjem helenističkih kultura i spisa starokršćanskih otaca, posebice Filona Aleksandrijskog. Tijekom 1942. bio je deportiran u Terezín, a potom u Auschwitz, gdje je odmah po dolasku bio ugušen u plinskoj komori.

Maximilian Adler (Česke Budějovice, 1883. – Auschwitz, 1944.), bio je istaknuti klasični filolog i filozof, pisac glasovitih

monografija o Seneki i Heraklitu. Kapitalno mu je četverotomno djelo “Stoicorum Veterum” (1924.), a 1939. zbog pritiska njemačkih nacionalista napustio je sveučilište, ali je i odbio poziv da emigrira u SAD gdje mu je bila nuđena profesura. Tijekom 1943. nacisti su ga deportirali u Terezín, a u tom logoru je zajedno s E. Utitzom organizirao kulturni život i svojim nesalomljivim duhom okupljao i hrabrio svoje supatnike koji su (iz)gubili svaku nadu u izbavljenje. Mnogi ga se sjećaju kao čovjeka iznimnog smisla za humor, kojeg je zadržao čak i onda kada je saznao da će ga deportirati u Auschwitz gdje je po dolasku ubrzo bio ugušen u plinskim komorama.

Otto Stein (Žatec, 1893. – Łódź, 1942.) istaknuo se kao veliki stručnjak za indijsku kulturu, epigrafiku, a posebice za sanskrske tekstove. Svjetski ugled je stekao kao urednik pariške Bibliographie Bouddhique, a kao jednog od vodećih indologa u Europi, britanske su kolege organizirale veliku akciju njegova spašavanja; u tomu su im čak pomagali i neki istaknuti njemački indolozi, ali bezuspješno. U listopadu 1941., zajedno sa suprugom i četiri kćerke, bio je deportiran u Łódź, gdje mu se izgubio svaki trag.

U drugoj grupi, onih koji su preživjeli Holokaust, svakako među prvim treba spomenuti Emila Utitza (Prag, 1883.–Halle, 1956.), slavnog filozofa i psihologa koji je ostavio posebno upečatljive tragove u estetici. Od 1925. bio je profesor na sveučilištu u Halleu, a po dolasku nacista na vlast u Njemačkoj, u znak prosvjeda naputio je sveučilište i vratio se u Prag. Kao bivši učenik slavnog Franza Brentana, sam je katalogizirao i sistematizirao njegov ogromni i raznorodni znanstveni opus, što su mnogi prokomentirali kao “izniman intelektualni i stvaralački podvig”. Tijekom 1942. nacisti su ga uhitili i sa suprugom transportirali u terezinski geto. Preživjeli iz Terezina ga spominju s

SAMUEL STEINHERZ

velikom zahvalnošću i simpatijama, jer se nametnuo kao simbol duhovnog otpora nacističkim čuvarima i logorskoj upravi. Organizirao je i vodio terezinsku biblioteku, a od uništenja uspio je spasiti, čak i u takvim neljudskim uvjetima, stotinjak tisuća knjiga nacistima “nepodobnih” autora. Jedno od najznačajnijih djela koje obrađuje i opisuje život i zatočeništvo u nacističkim konc-logorima, upravo je on napisao i naslovio “Psihologija života u terezinskom konc-logoru”. Pukom srećom preživio je terezinski logor, a po povratku u Prag, radio je na Filozofskom institutu Češke akademije znanosti i umjetnosti, ali je bio pod stalnom paskom komunističkih vlasti, budući su sumnjali u njegove veze s cionistima.

Oskar Kraus (Prag, 1872. – Oxford, 1942.), po obrazovanju pravnik, a po vokaciji filozof; jedan je od pripadnika čuvenog Praškog filozofskog kruga u kojem su djelovali velikani poput Jana Patočke, Jana

Blahoslava Kozaka i Emila Utitza. Dok je djelovao na Njemačkom sveučilištu, bio je jedan od najagilnijih zagovornika i organizatora češko-njemačko-židovske znanstvene suradnje. Odmah po dolasku nacista u Prag, bio je uhićen i deportiran u konc-logor; ali koristeći se nekim starim vezama uspio je izaći iz logora, a odmah potom je pobjegao u Veliku Britaniju gdje je predavao u Edinburghu, Cambridgeu i na koncu Oxfordu.

Arthur Stein (Beč, 1871. – Prag, 1950.), stekao je ugled kao vrsni egiptolog, a jedno je vrijeme obnašao i funkciju dekana Filozofskog fakulteta Njemačkog sveučilišta. Pisac je monumentalne, četverotomne “Prospographie Imperii Romanum”, djela za koje kažu da i danas nema premca u “svom fahu”. Po dolasku nacista, jedno se vrijeme skrivao, ali 1942. su ga uhitili i deportirati u Terezín gdje je ipak živ uspio dočekati oslobođenje. Međutim, teško bolestan, ubrzo je po oslobođenju preminuo.

David Herzog (Trnava, 1869. – Oxford, 1946.), jedan je od najznačajnijih filologa i rabina svog doba, godinama je predavao na Njemačkom sveučilištu u Pragu, ali iako su ga zvali da se u tom gradu nastani za stalno, ustrajno je to odbijao, smatrajući Beč svojim domom. Studirao je u Parizu, a istakao se i kao kroničar povijesti austro-ugarskih Židova. Po dolasku nacista u Austriju, uhitili su ga, zatvorili i fizički maltretirali, ali budući je bio osoba s velikim ugledom u svijetu, zbog brojnih intervencija Gestapo ga je u kolovozu 1938. protjerao u Veliku Britaniju, gdje je u Oxfordu sve do smrti predavao judaizam i hebrejistiku. Njegov sin Robert, svjetski poznati kemičar nakon okupacije Francuske bio je uhićen i deportiran u logor Drancy, gdje su ga 1943. nacisti ubili. Mlađi sin Friedrich, doktor pravnih znanosti, uspio je pobjeći 1939. u Švedsku, a potom u SAD.

Josef Körner (Rohatec, 1883. – Prag, 1950.), jedan je od najistaknutijih germanista svoga doba, slovio je kao stručnjak za njemački romantizam, a ostavio je i značajna svjedočanstva o svom intenzivnom druženju s Mariom Reinerom Rilkeom i Stefanom Zweigom. Samo zahvaljujući supruzi arijevkici, preživio je konc-logor u Terezínu u koji je bio deportiran koncem 1944. Raspuštanjem logora, kao jedan od rijetkih profesora Njemačkog sveučilišta vratio se u Prag, gdje je počeo raditi na Filozofskom fakultetu Karlova sveučilišta, ali na žalost, ubrzo je umro.

Ludwig Cohn (Wrocław, 1877. – Rotterdam, 1962.), svjetsku je slavu stekao kao filolog specijaliziran za pedagogiju slijepih. Iz Njemačke je 1933., po dolasku Hitlera na vlast pobjegao u Prag, gdje je do 1938. predavao na Filozofskom fakultetu Njemačkog sveučilišta. Sa suprugom Hedwigom 1940. uspio je pobjeći u Amsterdam, ali po ulasku nacista u Nizozemsku, među prvima je bio inter-

OSKAR KRAUS

niran u konc-logor Westerbork, a 1943. su ga deportirali u Bergen-Belsen, da bi na koncu oslobođenje dočekao u Terezínu. I on i supruga, su se vratili u Nizozemsku gdje je još godinama radio u tamošnjem ministarstvu obrane kao specijalist za rehabilitaciju.

Georg Stefansky (Prag, 1897. – New York, 1957.) stekao je ugled kao sociolog na sveučilištu u Münsteru, ali nakon što je zbog rasnih razloga bio izbačen iz Njemačke, vratio se u Prag gdje je počeo predavati na Njemačkom sveučilištu. Pod pritiskom njemačkih konzervativaca, čak i prije dolaska nacista u Češku, bilo mu je zabranjeno objavljivanje radova, tako da se 1938. odlučio emigrirati u SAD gdje je na sveučilištu Columbia predavao do smrti.

Friedrich Sloty (Brzeg, 1881. – Jena, 1963.) spadao je među najistaknutije indogermaniste svoga doba. Kao član glasovitog Praškog lingvističkog kru-

žoka surađivao je s Romanom Jakobsonom i Janom Mukařovskym, posebice na pitanjima strukture sintakse. Od 1925. predavao je na Njemačkom sveučilištu, a nacisti su ga 1939. izbacili i zatočili u konc-logor u Terezínu. Cijela obitelj (supruga i četvero djece) mu je stradala u Holokaustu, jedini je on preživio. Po svršetku rata, otišao je u Jenu i na tamošnjem sveučilištu radio sve do smrti.

Paul Netl (Vrchlabi, 1889. – Bloomington, 1972.) spadao je među najuglednije glazbene pedagoge i kompozitore svoga doba. Specijalizirao se za baroknu glazbu, ali je i glasio kao svjetski autoritet za stvaralaštvo W. A. Mozarta. U Pragu je od 1933. do 1939. bio urednik njemačkog programa Radio Praga. Kao Židov 1939. bio je izbačen s Njemačkog sveučilišta, ali je zajedno sa suprugom, poznatom pijanisticom Gertrudom Hutter, uspio pobjeći u SAD. Predavao je na sveučilištu Indiana u Bloomingtonu, a slovio je i kao jedan od vodećih glazbenih kritičara New York Timesa.

Victor Ehrenburg (Altona, 1891. – London, 1976.) poznat je kao profesor antičke povijesti na Njemačkom sveučilištu u Pragu. Slovio je kao ekspert za grčku civilizaciju, o kojoj je objavio niz knjiga enciklopedijskog značaja. U Prag je došao iz Njemačke 1928., a kada je shvatio da će Hitlerove postrojbe umarširati u Prag, na vrijeme je uspio pobjeći u Veliku Britaniju, gdje je od 1946. bio profesor na glasovitom londonskom sveučilištu.

Svi ovdje nabrojani profesori Njemačkog sveučilišta u Pragu tek su fragment jedne intelektualno veličanstvene, ali i egzistencijalno tragične povijesti novodobnog židovstva koja snažno svjedoči o svojim doprinosima europskoj kulturi i znanosti i sve do danas inspirira kao nepresušan duhovni rezervoar moderne civilizacije.

TUŽNA OBLJETNICA U LEPOGLAVI

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

SPOMEN GROBLJE LEPOGLAVA

Zadnji dani travnja u gradu pod Ivanščicom u znaku su sjećanja na žrtve tamošnjeg logora koji je Lepoglavu donio na zao glas. Nakon što su partizani u srpnju 1943. privremeno oslobodili zloglasni zatvor, “pala je hrvatska Bastilla” — kako se tada pisalo, ustaše ponovo zaposjedaju grad i Kaznionicu postupno prenamjenjuju u

logor smrti. Logoraši iz Jasenovca, nedužne žene iz okolice, komunisti, članovi partizanskih obitelji, Židovi — svi su se našli iza rešetaka lepoglavskog logora. Mučenja, glad i bolesti uzimali su maha. Većina žrtava ubijena je na okrutan način, najčešće premlaćivanjem. U zadnjim danima rata, kada su se Zagrebu pribli-

žavale partizanske jedinice, spašavalo se što se može. Uništavana je logorska dokumentacija, preostali su logoraši odvođeni na egzekucije, rušene su logorske zgrade. U noći 29./30. travnja Lepoglavom su odjekivali hitci i jauk žrtava. Tijela logoraša su poslije oslobođenja u svibnju 1945. pronađena posvuda: na zatvorenič-

kom groblju, kod zida Kaznionice, čak i u bunaru unutar zatvorskih zidova.

Ante Vrban, Ljubo Miloš i Maks Luburić i ovdje su provodili svoj jezivi pir. Inspiriralo je to i poznatog anglistu i haku pjesnika Željka Fundu, koji je i sam rođen u okolici, da napiše roman “Lepoglava”. Koristio se novinskim člancima, literaturom o logoru, iskazima preživjelih logoraša i očevidaca logora, vlastitim saznanjima. Nakon godina prikupljanja materijala, trebalo je nekoliko mjeseci da roman ugleda svjetlo. 400 stranica fiktivne priče o unutrašnjosti logora, dijalogu žrtava i mučitelja, mogućim epizodama svakodnevnog terora. Riječ je ipak o romanu, a ne povijesnom istraživanju. Prvo predstavljanje bilo je upravo krajem travnja u Lepoglavi.

Među brojnim logorašima Lepoglave iz svih hrvatskih krajeva, Funda spominje i dvije Židovke iz Ludbrega: Elzu i Nadu Scheyer. Njihova imena nisu fiktivna, već se nalaze uklesana na kamenim kubisima Spomen-groblja, mjesta gdje su poslije rata pokopane stotine leševa jadrnih logoraša. Pitanje je jesu li među njima identificirane mama Elza i kći joj Nada, jer su sva tijela bila u groznom stanju od mučenja i egzekucije. No, priča postoji, a prenijela ju je jedna logorašica. “Jednog dana došli su nam ustaše u ćeliju i jednostavno rekli da idemo. Nije bilo lako, moguće da je to bila zamka pa onog koji bi krenuo — prvog bi ubili. No, kad su nam rekli da je ovo zadnji dan logora i da idemo kućama, oprezno smo krenuli. Ne svi. Ustaša se okrenuo dvjema ženama koje su i dalje stajale: ‘A što vi čekate? Idite kući!’ Prepoznala sam Elzu, suprugu nekdašnjeg bankara Artura Scheyera, jednog od najbogatijih Ludbrežana. Odveden je iz Ludbrega u prvom valu hapšenja i nikad se nije vratio. Vele da je stradao u Jasenovcu. S njom je bila njena kći, Nada, crnomasta djevojka od dvadesetak godina. ‘Mi nemamo kuće.

ŽIDOVSKO GROBLJE U LEPOGLAVI

Nemamo nikog tamo, ne znam kuda bi’, rekla je Elza. To je bilo zadnje što sam čula od nje. Ja sam se vratila doma, ali Šajerice nisu. Ostale su u Lepoglavi i platile glavom svoju nesigurnost i nepromišljenost.” Od velike obitelji, kući se vratio samo sin Miroslav Scheyer. Ne našavši nikog od svojih, brzo je odselio u Izrael.

Obitelj Scheyer došla je u Ludbreg u drugoj polovici 19. stoljeća. Svi Scheyeri potječu od Salamona i Else, rođene Rosenberger, iz grada Schlaininga u Gradišću. Taj je grad pripadao knezovima Batthyany koji su posjedovali i Ludbreg, stoga su se Židovi preselili s jednog posjeda na drugi, očito pod patronatom knezova. U Ludbregu su otvorili trgovinu mješovite robe koju kasnije nasljeđuje sin Vilim, a potom njegov sin Maks. Posao je bio unosan pa već 1892. godine Vilim Scheyer osniva Ludbrešku dioničku šteditnicu, prvu banku u gradu. Scheyeri su bili najimućnija obitelj, jedna od rijetkih koji su posjedovali telefon. Vilim Scheyer bio je među obveznicima koji su plaćali

najveće poreze, veće nego neki ugledni plemići. Kad je stigao rat i Holokaust, Židovi su postali građani drugog reda. Neki preko noći, a neki s rokom, iseljeni su iz svojih kuća i stanova, a vrijednosti su im oduzete. Nisu imali kamo, čekali su što će se zbiti. A zbilom se najgore — nakon prve akcije ludbreških partizana u srpnju 1941. godine, u logor Danicu odvedeni su Artur i Elza. Elza se poslije uspjela vratiti u Ludbreg, no već ju 1944. ponovo uhićuju i s kćeri Nadom odvođe u Lepoglavu gdje su skončale. Preživio je Arturov sin Miroslav te Maksova kći Blažica. Od cijele obitelji ostala je samo zgrada banke koja i danas služi kao novčarska institucija te grobnica na Židovskom groblju u Ludbregu. A mahovina i trava već su polako prekrile kamene kubuse na kojima su ispisana imena 1000 lepoglavskih stradalnika. Tek vješto oko zamijetit će jedva vidljivo ime Elze i Nade Scheyer, dviju zadnjih žrtava Holokausta iz Ludbrega.

ISAAC HERZOG — NOVI PREDSJEDNIK IZRAELA

PIŠE: F. B.

ISAAC HERZOG

Isaac Herzog izabran je početkom lipnja u Knesetu za novog predsjednika Izraela, a izraelski i svjetski mediji o novom su se predsjedniku raspisali ističući da se radi o potomku poznate obitelji koja podsjeća na izraelsku inačicu obitelji Kennedy. Funkcija predsjednika u Izraelu većinom je ceremonijalna, ali sa sobom nosi i ulogu jačanja jedinstva između etničkih i vjerskih skupina koje žive u zemlji.

Herzog je dobio 87 glasova u odnosu na 26 glasova koliko je dobila njegova suparnica Miriam Peretz, edukatorica i majka dvojice izraelskih vojnika koji su poginuli u borbi. Funkciju će od aktualnog predsjednika Reuvena Rivlina, kojem istječe

sedmogodišnji mandat, preuzeti u srpnju te tako postati 11. izraelski predsjednik.

“Čitavog života bio sam u službi države i bit će mi čast služiti kao predsjednik naše države koju svi volimo”, poručio je Isaac Herzog na snimci objavljenoj na društvenim mrežama nakon izbora u Knesetu.

Isaac “Bougie” Herzog rođen je u 1960. u Tel Avivu i sin je generala Chaima Herzoga, koji je u dva mandata bio izabran za predsjednika Izraela i na toj je dužnosti bio od 1983. do 1993. godine. Njegova majka Aura Ambache bio je osnivačica Vijeća za lijepi Izrael. Njegov djed po očevoj strani, rabin Yitzhak HaLevi Herzog bio je prvi glavni rabin Irske i glavni aškenaski rabin Izraela od 1936. do 1959. godine. Otac novog izraelskog predsjednika rođen je u Irskoj, dok je njegova majka, iako istočnoeuropskog porijekla, rođena u Egiptu. Blizak rođak novog izraelskog predsjednika bio je i Abba Eban, čuveni izraelski diplomat, veleposlanik u Washingtonu i UN-u, te šef izraelske diplomacije nakon Šestodnevnog rata 1967. godine.

“Herzog nosi na ramenima teško breme nasljeđa svoje obitelji”; objavljeno je 2015. godine u izraelskim novinama Ha’aretzu. Novinar tog lista tada je napisao da je obitelj Herzog izraelska verzija poznate američke obitelji Kennedy, koja je obilježila nekoliko razdoblja američkog političkog života.

Dok je njegov otac bio izraelski veleposlanik u Ujedinjenim narodima, Isaac je živio u SAD-u gdje se školovao. Nakon povratka u Izrael odslužio je vojni rok,

te studirao pravo u Tel Avivu. Radio je u odvjetničkom društvu Herzog, Fox & Ne’eman, koje je osnovao njegov otac.

Herzog je prvi put izabran u parlament 2003. godine, vodio je laburiste i bio na nekoliko funkcija u koalicijskim vladama. Posljednja funkcija koju je obavljao bila je na čelu Židovske agencije za Izrael koja promovira imigraciju u zemlju. Na čelu Židovske agencije zalagao se za smanjivanje jaza između židovskog naroda i Države Izrael, i to je smatrao jednim od svojih prioriteta. U jednom intervjuu za novine rekao je kako miješane brakove između Židova i nežidova smatra velikim problemom koji se mora riješiti.

Herzog postaje predsjednik Izraela mjesec dana nakon eskalacije sukoba između izraelskih snaga i palestinskih militanata u Gazi, kao i nasilja između dviju etničkih skupina na ulicama izraelskih gradova.

“Ključno je, doista ključno, liječiti otvorene rane koje su nedavno otvorene u našem društvu. Moramo obraniti međunarodni položaj Izraela i njegovo dobro ime u obitelji nacija, boriti se protiv antisemitizma i mržnje prema Izraelu i sačuvati temelje naše demokracije”, rekao je Herzog u Knesetu pri imenovanju.

Kao izraelski predsjednik, Herzog će imati zadatak da određuje mandatar za sastav izraelske vlade i to će mu biti jedna od ključnih uloga. Osim toga, imat će ovlasti i za pomilovanja, što bi ga u nekim slučajevima moglo dovesti u osjetljivu situaciju.

Novi izraelski predsjednik i njegova supruga Michal imaju tri sina.

VIJEĆE EUROPE ZABRINUTO ZBOG JAČANJA ANTISEMITIZMA U EUROPI

PIŠE: F. B.

Vijeće Europe upozorilo je sredinom lipnja na jačanje antisemitizma u Europi i pozvalo na odlučno djelovanje kako bi se spriječilo daljnje nasilje i agresiju. Posebni predstavnik Vijeća Europe za kaznena djela motivirana antisemitizmom i mržnjom, Daniel Höltgen, imenovan u studenome prošle godine na tu dužnost, prvi put u povijesti Vijeća Europe, upozorava u priopćenju da je u prvih pola godine svojeg mandata “šokiran” mržnjom prema Židovima na internetu ali i na ulicama europskih gradova.

“Oštećuju se sinagoge i pale se izraelske zastave. Ti incidenti velika su prijetnja za Židove u Europi i židovski građani

i dalje se boje za svoju sigurnost”, navodi Höltgen, te ističe kako je potrebno odlučno djelovati kako bi se spriječili daljnji valovi nasilja i agresije povrh tog rastućeg vala antisemitizma.

Höltgen navodi da su na nacionalnoj razini neke vlade poduzele razne mjere poput jačanja policijske zaštite židovskih zajednica, dok bi na međunarodnoj razini vlade trebale pojačati suradnju u cilju suzbijanja novih valova antisemitizma, koji prelaze nacionalne granice.

“Dva ključna područja djelovanja su suzbijanje nezakonitog govora mržnje na internetu i sprječavanje antisemitizma putem obrazovanja o Holokaustu i sjećanja na njega”, ističe te napominje da pravo na slobodu izražavanja, zaštićeno Europskom konvencijom o ljudskim pravima, nije neograničeno, osobito kad je riječ o nijekanju Holokausta, rasizmu i poticanju na nasilje.

“Antisemitiski govor mržnje na internetu mora biti kažnjavan jednako kao i fizička kaznena djela i internetske platforme trebaju uklanjati ilegalan antisemitiski i rasistički sadržaj brzo i sustavno”, ističe, te upozorava da to u praksi još nije tako.

Höltgen navodi da nekoliko vlada planira nove ili ažurirane zakone za borbu protiv ilegalnog govora mržnje na inter-

netu. Na razini EU-a, Akt o digitalnim uslugama koji je predložila Europska komisija predviđa da internetske platforme preuzmu veću odgovornost za sadržaj koji šire. Istodobno, Vijeće Europe priprema obuhvatnu preporuku za 47 država članica o suzbijanju govora mržnje iz perspektive ljudskih prava, koja će posebnu pozornost posvetiti internetu.

“Razina i priroda antisemitizma i djela od govora jako se razlikuju među europskim zemljama, ali postoji širok konsenzus da borba protiv antisemitizma mora obuhvatiti sve dijelove društva, uključujući medije, sport, rad s mladima i obrazovanje”, ističe Höltgen.

Komisija bi do kraja godine trebala predstaviti prvu europsku strategiju za suzbijanje antisemitizma. Europska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI), tijelo Vijeća Europe, priprema specifične preporuke vladama za suzbijanje antisemitizma, koje će uključivati smjernice za oblikovanje politika, mjere prevencije, zaštitu židovskih zajednica i provedbu zakona.

Vijeće Europe radi i na preporuci kojom želi promicati podučavanje o Holokaustu i nacističkim zločinima i njihovim žrtvama, navodi Höltgen.

NJEMAČKI PARLAMENT IZGLASAO DVA VAŽNA ZAKONA

PIŠE: F. B.

Njemački parlament izglasao je u lipnju zakon koji olakšava stjecanje njemačkog državljanstva potomcima onih koji su ga tijekom nacionalsocijalizma izgubili te drugi zakon kojim se onemogućuje stjecanja njemačkog državljanstva osobama kažnjenima zbog antisemitizma ili rasizma, a predstavnici njemačke židovske zajednice izrazili su zadovoljstvo zbog donošenja tih zakona.

“Onima koji krše krši duh njemačkog ustava ne bi trebalo omogućiti dobiva-

nje njemačkog državljanstva”, rekao je predsjednik Središnjeg vijeća njemačkih Židova Josef Schuster.

Gornji i donji dom parlamenta Bundesrat i Bundestag izglasali su u lipnju dva zakona koji se odnose na stjecanje njemačkog državljanstva.

Prvi zakon koji je donesen odnosi se na popunjavanje rupa u postojećem zakonu o stjecanju državljanstva za ljude koji su tijekom nacionalsocijalizma od 1933. do 1945. godine izgubili državljanstvo zbog vjerske ili rasne pripadnosti, s obzirom da taj zakon nije na odgovarajući način kompenzirao sve one koji su za vrijeme nacizma izgubili njemačko

državljanstvo. Postojeći zakon imao je nedostatke kad je riječ o potomcima žena koje su bile progonjene tijekom nacionalsocijalizma jer se do 1945. njemačko državljanstvo moglo prenijeti jedino muškom linijom. Poteškoća sa stjecanjem njemačkog državljanstva imali su i oni koji su emigrirali u neku drugu zemlju, dobili tamošnje državljanstvo i time automatski izgubili njemačko.

Drugi zakon odnosi se na oduzimanje prava na stjecanje njemačkog državljanstva za one koji su počinili kazneno djelo s antisemitskom ili rasističkom pozadinom ili djelo koje se temelji na mržnji prema strancima.

PAPA FRANJO POLJUBIO BROJ TETOVIRAN NA RUCI PREŽIVJELE ŽRTVE AUSCHWITZA

PIŠE: F. B.

Papa Franjo poljubio je broj tetoviran na ruci žene koja je preživjela medicinske eksperimente u nacističkom koncentracijskom logoru Auschwitzu kada se s njome susreo krajem svibnja u Vatikanu, na događaju čiji je cilj bio edukacija mladih o Holokaustu.

Papa je pozorno slušao dok mu je poljski svećenik koji je bio u pratnji Lidije Maksymowicz (80) pričao njezinu priču. Ona je potom zasukala lijevi rukav kako bi mu pokazala istetovirani broj 70072. Papa je poljubio istetovirani broj, a ona ga je potom zagrlila. Lidia Maksymowicz i papa Franjo nisu izmijenili ni jednu jedinu riječ ali su se i bez ijedne izgovorene riječi vrlo dobro razumjeli.

“Razumjeli smo se pogledom”, kazala je nakon susreta s vrhovnim poglavarom

Katoličke crkve Lidija Maksymowicz. Lidia Maksymowicz i njezina obitelj uvedeni su iz svoga doma u Bjelorusiji u nacistički logor smrti u Poljskoj u prosincu 1943. godine, nešto prije njezina trećeg rođendana.

Djevojčica je stavljena u dječje barake, gdje je s drugima bila podložena medicinskim eksperimentima doktora Josefa Mengelea, poznatog po strašnim eksperimentima koje je provodio nad logorašima Auschwitzu zbog čega je dobio

nadimak “anđeo smrti”. Djevojčica je provela tri godine u zloglasnom logoru.

“Nakon oslobođenja u mojoj baraci bilo je 160 djece u dobi od dvije do 16 godina. Ja sam najduže od svih njih bila u Auschwitzu”, prisjećala se nakon rata.

Nakon oslobođenja logora u siječnju 1945. godine, ruski vojnici pretpostavili su da je Lidijina majka Anna, tetovirana brojem 70071 mrtva. Lidia je tako posvojena i odgojena u poljskoj katoličkoj obitelji.

Rođena kao Ljudmila Bočarova, nije znala da je njezina biološka majka preživjela i njih dvije kratko su se našle prije majčine smrti početkom 1960-ih.

Lidia se često sastaje s mladima u školama kako bi pričala o opasnostima koje prijete od ekstremizma i populizma.

“Sva djeca u Auschwitzu znala su tko je Mengele i bojala su ga se. Smatram

svojom zadaćom da pričam ovu priču, to dugujem onima koji su ubijeni. Ja sam jedna od rijetkih koji su uspjeli preživjeti”, kazala je u siječnju ove godine.

Lidia nikada nije zaboravila sjajne čizme koje je nosio Mengele, a sjeća se i gladi i straha koji ju nisu napuštali tijekom tri godine boravka u zloglasnom logoru. Boravak u logoru ostavio je trajne posljedice koje Lidia osjeća čitav život. Iako je nakon rata završila svoje obrazovanje, udala se i osnovala vlastitu tvrtku, traume koje je doživjela kao mala djevojčica nisu se mogle izbrisati. Ona smatra kako nikada više tijekom života nije bila u stanju stvarno i iskreno voljeti, čak ni vlastito dijete.

“Nisam mogla ni vlastito dijete voljeti onako kako bi to trebala jedna majka”, kazala je u jednom razgovoru. O sudbini Lidije Maksymowicz, koja danas živi u

Krakovu, snimljen je dokumentarni film: “70072: Djevojčica koja nije mogla mrziti. Istinita priča Lidije Maksymowicz.”

Nacisti i njihovi saveznici su u okupiranoj Europi za vrijeme Drugog svjetskog rata ubili oko šest milijuna Židova. Više od milijun osoba, uglavnom Židova, usmrtili su u Auschwitzu.

Papa Franjo u više je navrata odavao počast žrtvama Holokausta. Tijekom posjeta Izraelu 2014. godine obišao je i Yad Vashem, a za žrtve je molio i tijekom posjeta Auschwitzu 2016. godine. U veljači ove godine papa Franje je u Rimu u njezinom stanu posjetio preživjelu žrtvu Holokausta Edith Bruck a u svakoj prigodi ističe potrebu osuđivanja antisemitizma te pokazivanja sućuti prema žrtvama Holokausta.

PAPA FRANJO I LIDIJA MAKSYMOWICZ

IN MEMORIAM

EVA AKERMAN, ROĐ. KRAJANSKI (1922. – 2021.)

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Otišla nam naša Eva

Početak lipnja zadesila nas je tužna vijest — umrla je Eva Akerman. Svima nama znana Eva, zauvijek je zaklopila oči u 99. godini života. Prekrasne godine, rekli bi. No, nisu to bile neke isprazne godine koje su se tako slučajno nakupile. Eva je uistinu bila model židovskog naroda u Hrvatskoj. Kako model? Rođena je 1922. godine u varaždinskoj građanskoj obitelji Krajanski. Otac Artur, farmaceut, majka Jelisaveta, pijanistica. Djetinjstvo u baroknom gradu i godine prije rata Eva nikad nije zaboravila. A onda ono najgore — rat. Prva žrtva Holokausta bio je upravo njezin otac Artur. Nije želio dočekati Nijemce na svom pragu pa je počinio samoubojstvo. Potom privremeno bijeg u Zagreb, a već u srpnju Varaždin se “čisti” od Židova. Krajanski su završili u logoru. Preko Like i Dalmacije, Raba i Banije do Slavonije, Eva je nekako preživjela. Na Papuku je bila partizanska bolničarka.

Kad je završio rat, Eva je pohitala u rodni grad. U Varaždinu nije zatekla baš nikog — obavila ju je golema tuga i užas da je sada sama jer su svi ostali nestali u Šoi. Uz supruga Đuru ipak se nekako snašla, završila školovanje do kraja i zaposlila se u struci. Najprije u Herceg Novom, potom u Zadru. U bra-

EVA AKERMAN

ku je došlo i dvoje djece. Život se ipak nekako posložio. Nakon smrti supruga seli u Dom Zaklade Lavoslav Schwartz u Zagrebu gdje živi svoje zadnje godine. Ne tiho i povučeno, kako bi se na prvu pomislilo, već punim plućima. Vodila je muzičke i likovne radionice, glumila je u predstavama, družila se, čak i držala predavanja. O svom tragičnom životu govorila je s nekom distancom, tako i 2013. godine na Državnom skupu za poučavatelje o Holokaustu. Nakon njezinog izlaganja ni muha se nije čula. Svoje svjedočanstvo snimila je i za zagrebačku Documentu tako da ostane kao neki trag za buduće generacije. Mnogi su učenici upoznali užas Holokausta upravo kroz

njezine riječi izgovorene u kameru. U Domu je tiskala i svoju brošuru s crtežima. Godine 2018. rodni ju je Varaždin proglasio počasnom građankom. Bilo je to veliko priznanje za Evu i njezinu obitelj. Fotografirala se tada ponosno pred nekadašnjom obiteljskom kućom u Dućanskoj ulici. Svom gradu ostavila je stari klavir iz rodne kuće koji se nekako uspio sačuvati od pljačke.

Našu dragu Evu dugo ćemo pamtit i jer ovih nekoliko redaka nije dovoljno da se ispriča priča o njoj, Eva je zaslužila da se o njoj snimi i film. Draga naša Evo, počivala nam u miru.

ZIHRANA LIVRAHA!

IN MEMORIAM

ARTUR ROSNER (1938. – 2021.)

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

ARTUR ROSNER

Na posljednjoj stranici Matične knjige rođenih Izraelitičke bogoštovne občine Ludbreg nalazi se tek poneko ime. Znak je to da je natalitet tada već bio vrlo niski i da je zajednica bila pred izumiranjem. Zadnje ime koje je zapisao rabin Deutsch bilo je ime Artura Rosnera, rođenog 10. lipnja 1938. godine od oca Branka i

majke Renée. Dječak je svijet ugledao u Malom Bukovcu, malom podravskom mjestu. I tu je započela nevjerovatna priča Artura Rosnera o kome je snimljen i film, Svjetlo u tami. U dobi od 4 godine Artur ostaje sam — ustaše su odveli njegove roditelje, djeda i baku i ostale rođake. Ostao je sam s bebom Vedranom Haryem, a brigu o njima preuzeo je ujak Milan Blass. Želeći ih spasiti od progona, Blass je dječake sakrio u selu Cerje Nebojse gdje su kod obitelji Kumrić dočekali kraj rata.

Artur je nastavio školovanje, postao je inženjer strojarstva i zaposlio se na hidroelektrani na Dravi. O svom je životu nešto znao reći, no velik dio obiteljskih tajni čuvao je ujak Milan Blass. Jednom prilikom Artur je došao na šalter pošte i počeo pričati sa službenicom. Planula je ljubav koja je okrunjena brakom. Ispostavilo se kasnije da je to bila kći njegova spasitelja iz rata, Sonja Breskvar. U braku su dobili dvije kćeri i sina. Artur je cijeli svoj život proživio u Varaždinu, gradu koji je u NDH prvi ponio neslavnu titulu Judenfrei. Kada sam ga jednom upitao: Sjećate li se događaja iz rata, kratko je odgovorio: Kako da ne. Trauma odvajanja od obitelji duboko se urezala u njegov život. O sjećanjima vezanim

uz Holokaust nerado je govorio, tuga za majkom koja je stradala u Auschwitzu nikad ga nije napustila. Govoriti javno o tome nije došlo u obzir, te stvari znali su njegovi najbliži i prijatelji. Svu svoju ljubav usmjerio je prema djeci i unucima.

Iako kršten za vrijeme rata, židovstvo je poštovao do kraja života. Bio je nezaobilazan sudionik komemoracija i svečanosti povezanih s Holokaustom. Često je posjećivao Židovsko groblje u Varaždinu gdje su imena njegovih tek simbolično upisana na grobni kamen. Zadnjih mjeseci bio je angažiran na snimanju svjedočanstva i video-priloga o židovskoj zajednici Varaždina. I dok je pala zadnja klapa, Artur je trebao snimiti još nekoliko kadrova u gradu. Nije mu to uspjelo. S odlaskom Artura, prestalo je postojati i židovstvo Varaždina. U trenutku dok su zasvijetlile nove bakrene zvijezde na kupolama obnovljene varaždinske sinagoge, jedna se zvijezda zauvijek ugasila. Artur je bio potomak prvih ludbreških Židova, njegovo podrijetlo može se pratiti do početka 19. stoljeća i Josefa Deutsha, doseljenika u Ludbreg za vrijeme knezova Batthyany.

Arture, počivala u miru...

ZIHRONO LIVRAHA!

IN MEMORIAM

VLADIMIR ŠPICER (1946. – 2021.)

Početak lipnja u Zagrebu je preminuo novinar i urednik Vladimir Špicer.

Vlado Špicer rođen je u Zagrebu 1946. godine u židovskoj obitelji. Njegov otac Fritz Spitzer bio je liječnik i profesor. Vlado Špicer obrazovanje je započeo u Vinkovcima, te zatim u francuskoj školi u Adis Abebi, gdje je njegov otac od 1958. do 1962. bio ravnatelj bolnice Ras Desta. Nakon povratka u Zagreb, na Filozofskom fakultetu diplomirao je francuski i talijanski jezik.

Od 1970. godine bio je zaposlen na tadašnjem RTV Zagrebu kao novinar a kao dio redakcije vanjskopolitičkog programa od 1973. redovito je vodio vanjskopolitički blok vijesti u Dnevniku i povremeno surađivao u vanjskopolitičkom magazinu Argumenti. Od 1989. radio je kao zamjenik

rukovoditelja Odjela za Međunarodne poslove i rukovoditelj Odjela za razmjenu vanjskih programa.

Od 1991. sve do umirovljenja 2010. u istom odjelu bio je koordinator HTV-a za međunarodne projekte i festivale. U tom razdoblju aktivno je sudjelovao u različitim tijelima međunarodnih stručnih organizacija, te je u sklopu suradnje s tim organizacijama, poslao na prestižne novinarske tečaje i na stručna usavršavanja stotinjak mladih HRT-ovih novinara iz regionalnih centara. Dvaput je bio predsjednik i 15 puta član žirija televizijskih festivala. Za svoj je rad 2005. godine dobio francusko odličje za zasluge.

ZIHRONO LIVRAHA!

GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ | בטאון קהילת יהודי קרואטיה

